

Madártávlat

Madártani és természetvédelmi folyóirat

2014
tél

A tavi cankó
természetrája

Madarak és
madarászok
Jókai kertjében

A szalakóta
védelme

Vörösbegyek
és ökörszemek
a kertben

Kuvikok az ókori
Athénban

Madárodúk és etetők, madáreleség, ajándéktárgyak, festmények, CD-k, madaras könyvek, játékok széles választéka az MME Természetbarátok boltjában!

Magyar madárvonulási atlasz: 30% karácsonyi kedvezmény a készlet erejéig!

AZ ÉJSZAKA HANGJAI

MADARAK ROVAROK, BÉKÁK, EMLŐSÖK

Minox és Leica spektívek és távcsövek az egyik legjobb áron az országban!

Baglyok éjszakája az MME Természetbarátok boltjában, **2014. december 20-án szombaton 18-22 óra között!** Aki ebben az időszakban személyesen vásárol Költő utcai boltunkban, 20% kedvezményt kap a termékek árából, kivéve a távcsöveket és az akciós termékeket! Mindenkit szeretettel várunk!

Decembéri nyitva tartásunk: hétfőtől péntekig 10-18 óráig! Utolsó nyitvatartási nap: december 22. (hétfő) 10-18 óráig. A postai rendeléseket 2014. december 19-én tudjuk utoljára kiküldeni!

A bolt 2014. december 23. és 2015. január 7. között zárva tart.

(Januárban a szokott rend szerint, kedd-szerda 10-16 óra között tartunk majd nyitva.)

Boltunk kínálata folyamatosan bővül! Ismerkedjen meg teljes választékunkkal, látogassa meg a bolt.mme.hu honlapunkat!

KIADJA

Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület

(MME) közhasznú társadalmi szervezet

„A madárbarát Magyarországiért!”

1121 Budapest, Költő utca 21.

Tel.: (06-1) 275-6247 • Fax: (06-1) 275-6267 • www.mme.hu

FŐSZERKESZTŐ

Ujhelyi Péter

MUNKATÁRSÁK

Ács László • MME Bolt

Bajor Zoltán • gyakorlati madárvédelem

Bodnár Katalin • társadalmi kapcsolatok

Drexler Szilárd • természetvédelem

Hadarics Tibor • faunisztika

Halpern Bálint • kétlábú- és hullóvédelem

Horváth Márton • ragadozómadár-védelem

Karcza Zsolt • Madárgyűrűzési Központ

Kincses László • környezeti nevelés

Lendvai Csaba • helyi csoportok

Madas Katalin • BirdLife-partnerek

Nagy Dénes • területvédelem

Nagy Károly • Monitoring Központ

Orbán Zoltán • Madárbarát kert

Schmidt Emese • Csipogó

Skrionya Barbara • MME-hírek

TUDOMÁNYOS TANÁCSADÓK

Aradi Csaba (Hortobágyi Nemzeti Park, ny. ig.)

Csányi Vilmos (akadémikus, ELTE Etológiai Tanszék, ny. tszvez.)

Csorba Gábor (Magyar Természettudományi Múzeum Állattára)

Csőrgő Tibor (ELTE TTK, Biológiai Intézet)

Fekete Gábor (akadémikus, MTA Ökológiai Kutatóközpont, Ökológiai és Botanikai Intézet)

Kordos László (Magyar Állami Földtani Intézet)

Láng István (akadémikus, kutatóprofesszor)

Molnár V. Attila (Debreceni Egyetem, Növénytan Tanszék)

Papp László (Magyar Természettudományi Múzeum Állattára)

Somogyi Péter (akadémikus, Anatomical Neuropharmacology Unit, University of Oxford)

FOTOGRAFIAI TANÁCSADÓK

J. Artyuhin • Berta Béla • Forrágy Csaba

Imre Tamás • Kalotás Zsolt • Kármán Balázs

Lóki Csaba • Máté Bence • Nehézy László

Novák László • Streit Béla • Suhayda László

Vizúr János

GRAFIKUSOK

Kókay Szabolcs • Matyikó Tibor • Zsoldos Márton

TÖRDELÉS, NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS

Netraw Kft.

SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR

Bányai Lászlóné

TERJESZTÉS

Harangi István

ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ

Schmidt Egon

FELELŐS KIADÓ

Halmos Gergő MME ügyvezető igazgató

NYOMTATÁS ÉS KÖTÉS

Korrekt Nyomdaipari Kft.

FELELŐS VEZETŐ

Barkó Imre ügyvezető igazgató

ISSN 1217-7156

TÁMOGATÓNK

A címlapon: Csuszka (Potyó Péter felvétele)

www.madartavlat.hu

A magyar természetvédelem 40 éve – Civilek és nemzeti parkok

Hamarosan egyesületünk fennállásának 40. évfordulóját ünneplő évünk végére érünk. A jubileumi programok során számomra különösen jó élmény volt végigjárni sok helyi konferenciát, emlékülést, ahol érezni lehetett egyesületünk gyökereit. Jó volt megélni a természetvédelem társadalmi bázisának szövetét, találkozni barátainkkal, társainkkal, akik a közös ügyünkért dolgoznak. Fontos volt számomra hallani a természetvédelem legkülönbözőbb szereplőitől, hogy miképp értékelik ezt az időszakot, hogyan látják a mai helyzetet, az aktuális problémákat, és milyen feladatokat fogalmazznak meg a jövőre.

Ennek a társadalmi bázisnak volt köszönhető az is, hogy egyesületünk megalapítása előtt egy évvel, 1973. január 1-én megalakult hazánk első nemzeti parkja: a Hortobágyi Nemzeti Park. Innen számíthatjuk azt az időszakot, amikor kialakult a természetvédelem hazai szervezetrendszere. Megalakult a 10 nemzeti park, amelyek nem csak szimbólumává váltak hazánk természeti értékeinek, hanem pilléréivé is a magyar természetvédelemnek, ami az egész régióban kiemelkedő eredményeket tudott elérni. 40 éve a nemzet parkjaink szolgálják egyedülálló természeti örökségünk megőrzését, területek kezelésével, helyreállításával, őrzésével – és még oldalakon keresztül sorolhatnánk, milyen sokféle feladat ellátásával. A nemzeti parkok egyesületünk törekveseinek is legfontosabb partnerei, eredményeinket közös erőfeszítésekkel tudjuk bemutatni.

Így amikor megemlékezünk az MME 40. évéről, egyben meg kell emlékeznünk nemzeti parkjairól is, mert történetünk elválaszthatatlan. Ezért is különösen fontos számunkra, hogy ezek az intézmények hosszú távon is egyre erősödve szolgálhassák Magyarországot jövőbeni generációinak érdekeit. Az elmúlt időszakban sok olyan lépés történt, ami sajnos nem ebbe az irányba mutat, és sok olyan hírről hallhattunk, ami a nemzeti parkok jövőbeni hatékony működését akadályozó intézkedések terveiről szólt. Ezért egyesületünk fontosnak tartja, különösen ebben az ünnepi évben, hogy felszólaljon természeti értékeink és azok megőrzésére hivatott parkjaink érdekében! Arra kérjük tagtársainkat és támogatóinkat, hogy szóljanak velünk együtt, mert komoly eredményt csak a természetvédelem társadalmi bázisa érhet el, ahogy az elmúlt 40 évben is!

Boldog születésnapot kívánunk nemzetünk parkjainak is, és további eredményes közös munkát az elkövetkező negyven évre – mert hogy feladatunk lesz bőven, az kétségtelen...

Halmos Gergő

A TARTALOMBÓL

	Madarak és madarászok Jókai kertjében	7
	A szalakóta védelme	11
	A tavi cankó természetrajza	15
	Móczár László 100 éves!	20
	Kuvikok az ókori Athénban	38
	Vörösbecgelyek és ökörszemek a kertben	40

Az MME természetvédelmi tevékenysége 4.

Áramütés – az új veszélyforrás

Természet-
védelem

© Bagyura János felvételei

Fiatallépcsős kerecsensólyom új típusú szigetelőkön

MIKÖZBEN MÉG a mérgezések, lelőések szelvényben tizedelték madarainkat, egy új veszélyforrást fedeztünk fel. 1978. március 12-én Büki József kollégánk, aki akkor az MME szervező titkáráként dolgozott a Központi Irodában, egy hétfői apai madarászás során Bugyi község határában véletlenszerűen megnézett egy közepes feszültségű villanyoszlopot, és talált alatta néhány mumifikálódott, áramütött madarat. Ezután a kérdéses vezeték 17 oszlopát vizsgálta meg és összesen 65 madártetemet talált, köztük 1 kerecsensólymot, 13 vörös vércsét, 2 kék vércsét, 1 szalakótát, 2 fehér gólyát stb. Ugyan ebben az időszakban Zorényi János pedig Fadd környékén talált többek között 7 áramütött vörös vércsét. Dudás Miklós 1980. februárban, Újtikos határában egy rövid vezeték szakasz alatt 19 egerészólyv, 1 gatyásólyv, 4 vörös vércse és több tucat vetési varjú tetemét találta. Bagyura János 1983. október 16-án Csávoly térségében,

10 oszlop alatt 4 egerészólyvet, 5 vörös vércsét, 1 kék vércsét és 3 dolmányos varjút talált áramütéstől elpusztulva.

Számos európai országban foglalkoztak már akkoriban ezzel a problémával, hiszen nem csak nálunk, hanem szinte mindenütt léteztek és még ma is léteznek olyan tartóoszlopok, amelyekre ha felszáll egy közepes méretű madár – pl. szarka, szalakóta, vagy egy nagyobb testű pl. egerészólyv, fehér gólya – akkor könnyen érheti áramütés. Ez úgy történhet meg, hogy az ún. keresztartó vasra beülő madár szárnyával hozzáér az áram alatt lévő vezetékhez és így létrejön a zárlat, aminek következtében a legtöbb esetben elpusztul a kérdéses madár. Sokszor előfordul azonban az is, hogy a szárny vége leég, de az állat élve marad, viszont sosem lesz már röpképes.

Az első esetről szóló, a Madártani Tájékoztatóban megjelent rövid közlemény is tartalmazott már adatgyűjtésre vonatkozó felhívást a lehetsé-

ges intézkedések megalapozása érdekében.

Hamar kiderült, hogy szinte bárhol ellenőrizték tagtársaink a nyílt térségben lévő közepes feszültségű szabad légvezetékek tartóoszlopait, sajnos nagy számban találtak áramütött madarakat. Az is gyorsan nyilvánvalóvá vált, hogy különösen a nagy nyílt térségeken keresztül haladó oszlopsorok különösen veszélyesek, mert egyrészt más szállóhely hiányában ezekre bármely madár felszállhat, másrészt az ilyen térségekben számos ritka, veszélyeztetett madárfaj él, pl. parlagi sas, kerecsensólyom, kék vércse, szalakóta. Láttuk azonban azt is, hogy a gyakori fajok – fehér gólya, egerészólyv, vörös vércse – esetében viszont szinte tömeges pusztulást okoznak ezek a madárvédelmi szempontból nem megfelelően kialakított oszlopok.

Ez a helyzet azonban nemcsak a természetvédőket aggasztotta, hanem az áramszolgáltató vállalatokat is, mert a madárpusztulás

közben fellépő rövidzárlatok az áramellátás biztonságát veszélyeztetve közvetlenül a fogyasztókat is érintették.

Az egyre nagyobb számú áramütött madárról gyűjtött adatok ismeretében nyilvánvalóvá vált, hogy mielőbb intézkedni kell és az is, hogy ennek a kérdésnek a kezeléséhez partnerekre van szükség. 1986-ban, Budapest peremterületén lévő kerecsensólyom pár sikeres költése érdekében éjjel – nappali fészekőrzést szerveztünk. Közben tagtársaink megfigyelték, hogy a sólymok egy közeli ürgés legelő közelében több alkalommal is beszálltak a közepes feszültségű oszlopokra. Az őrzésre jelentkezők között volt Bodor Miklós is, aki akkor a Budapesti Elektromos Műveknél dolgozott és átmeneti megoldásként javasolta, hogy a keresztartó vason lévő álló szigetelők mellé belülről fel kell tenni még egy szigetelőt, ami megakadályozza, hogy a madarak oda beüljenek, és ezzel jelentős mér-

problémák kezelése, a fészektartók egyre nagyobb számban történő kihelyezése. Ennek köszönhetően jó kapcsolataink voltak az áramszolgáltató vállalatokkal, de különösen az Elektrotechnikai Múzeummal és annak igazgatójával Király Árpáddal, akinek édesapja a híres ornitológus, Király Iván volt. A kapcsolatépítésben azonban nem haladhatunk volna olyan sikeresen ha Jáky Kálmán elektromérnök tagtársunk a Gödöllői HC. akkori elnöke nem vesz részt különösen nagy aktivitással.

Viszonylag hamar eljutottunk odáig, hogy mivel nagyon sok a veszélyes oszlop azokat nem lehet lecserelni, viszont a keresztartó szigetelése is megoldást jelenthet. A keresztartóra tervezett szigetelő anyagnak azonban több speciális tulajdonsággal kellett rendelkeznie. Egyrészt kellően rugalmasnak kellett lennie ahhoz, hogy felpattintás közben ne törjön el, ugyanakkor elég keménynek ahhoz, hogy alakját

Áramütéstől elpusztult kerecsensólyom (karmai között egy seregélyivel)

tékben csökken az áramütés veszélye. Néhány napon belül 12 oszlopokra kihelyezték a szigetelőket és részben ennek köszönhetően a fiatal kerecsensólymok sikeresen kirepültek.

Előzetes tájékozódásunk során megtudtuk, hogy az oszlopokra csak olyan tárgyat lehet kihelyezni, amit előzetesen bemértek és szabványosítottak. Ekkoriban már a gyakorlatban is megindult a villanyoszlopokra épített gólyafészek által okozott

megtartva később se essen le. Ezen kívül olyan műanyagból kellett készíteni, amelyek az UV sugárzás hatására sem meggyöngyöznek.

Előbb magát a megfelelő anyagot kellett megtalálni és „szabványosítani”, majd egy olyan célszerszámot kellett előállítani, amelyik a szigetelőpapucsok gyártását lehetővé teszi.

A hosszú ideig tartó kísérletezés, a célszerszám kialakítása, majd az engedélyezés éveket vett igénybe.

A célszerszámot, ami akkor is jelentős összegbe került a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium segítségével sikerült kifizetni. Amikor pedig végre minden együtt volt, akkor forrást kellett keríteni a gyártáshoz, amely nem volt olcsó, különösen, ha azt is figyelembe vesszük, hogy rögtön tömegesen kellett volna előállítani a szigetelőpapucsokat.

Az első tartóoszlopok szigetelésére a Hortobágy térségében 1991-ben került sor. Az MME biztosította a szigetelőpapucsokat, az áramszolgáltató vállalatok pedig térítésmentesen felhelyezték azokat az, általunk meghatározott oszlopokra.

Ebben az időben egyetlen szám volt ismert, amely szerint hazánkban 50 000 km hosszúságú a közepes feszültségű szabad légvezeték hálózat, amely egy millió oszlopból állt és ezek mindegyike potenciális veszélyt jelentett a madarakra. Azt persze már akkor is tudtuk, hogy az erdős területeken lévő vezetéksorokra csak ritkán ül fel egy-egy madár, ezért azokkal az áramütéses balesetek megszüntetésekor érdemben nem kell számolni. Becslésünk szerint az oszlopok 20%-a, azaz legalább 200 000 db viszont olyan helyen volt, aminek a szigetelése elengedhetetlen.

Az első tartóoszlop szigetelése után már egyre nagyobb mértékben folytatódott a szigetelőpapucsok kihelyezése. A nemzeti park igazgatóságok is bekapcsolódtak a felmérésbe és a szigetelendő oszlopok kijelölésébe. Akkoriban elsősorban a Központi Környezetvédelmi Alaphoz benyújtott pályázatokon nyert forrásból történt a szigetelőpapucsok gyártása. 1996-ban fordulat következett be azzal, hogy hat illegálisan kiszedett, majd a hatóságok által elkobzott kerecsensólyom vadroptetésére, illetve azok szabadon engedésére meghívtuk Baja Ferenc környezetvédelmi minisztert, aki ezen az eseményen szembesült az áramütés okozta súlyos problémával és felajánlotta, hogy egy nagyobb összegű pályázatot is tudna támogatni annak érdekében, hogy felgyorsuljon a szigetelés. Így nyertünk 20 millió forintot, ami akkor hatalmas pénz volt. Az ebből gyártott szigetelőpapucsok felhelyezésében már oroszlánrész vállaltak a nemzeti park igazgatóságok, különösen a Bükki és

© Bagyura János

a Hortobágyi, ahol Szitta Tamás, Dudás Miklós és Sándor István kollégák a kezdetektől meghatározói voltak a kerecsensúlyom és más ragadozó madarak védelmének és a szigetelési programnak is. 1991-2006 között közel 50.000 oszlop szigetelésére került sor.

Ilyen nagyszámú oszlop szigetelése nemcsak rengeteg pénzt igényelt, hanem elképzelhetetlen mértékű szervező munkát is, amit Bagyura János ragadozómadár-védelmi programvezetőnk vállalt magára. A szigeteléseknek az áramszolgáltatók szempontjából is kedvező hatásai voltak. Vince László a DÉMÁSZ Rt. Szigetvári üzemvezető adatai alapján a szigetelőpapucsok kihelyezésével párhuzamosan 1993 és 1998 közötti időszakokban évi 156-ról 18-ra csökkent a rövidzárlatok száma, amiből részben következtetni lehet arra, hogy csökkent az áramütéstől elpusztult madarak száma is.

2004-ben Magyarország is tagja lett az Európai Uniónak, de a LIFE programok már 2003-ban elindultak, majd a 2007-2013 közötti időszakban jelentős összegű uniós támogatásban részesült, melyekből jutott a ter-

Új típusú szigetelők felhelyezése
Lent:
Egerészölyv

© Kovács András Raptorimages

mésztervédelmi problémák megoldására is. Ezek egyik kiemelt témája a szabad légvezetékek tartóoszlopainak szigetelése, illetve helyenként a vezetékek földkábelre történő cseréje volt. Ennek a korábbiaknál nagyságrendekkel nagyobb, sokmilliárdos forrásnak köszönhetően hatalmas lendületet vett a szigetelés. A légvezetékek földkábelre történő kiváltása elsősorban ott történt meg, ahol azok a tájképet is súlyosan rontották, pl. a Hortobágyon.

Az MME önkéntesek bevonásával, első alkalommal 2004-ben szervezte meg az országos vezetékek felmérést. Ekkor tagtársaink összesen 4067 oszlopot ellenőriztek, és összesen 33 madárfaj 581 tetemét találták. Az ekkor és további felmérés során gyűjtött adatokból az MME Monitoring Központban adatbázist hoztunk létre a szigetelésre váró oszlopokról. Később ez szolgáltatta az adatokat az EU-s pályázatok tervezéséhez is.

Menet közben azonban az is nyilvánvalóvá vált, hogy nem elegendő csak a szigetelő papucs programot megvalósítani, mert ez például nem oldotta meg az általánosan használt oszlopfejtől eltérő szerkezetűeken bekövetkező áramütés elleni védelmet, mivel azokra más, speciálisabb szigetelőt kellett kialakítani. Ezek kialakítása után 2006 és 2013 között kétféle szigetelőt alkalmazva, különböző programok részeként, további 40.000 oszlopra került szigetelő.

Legalább ilyen fontos volt azonban azt is elérni, hogy egyrészt az újonnan létesülő vezetékek már csak szigetelt oszlopok felhasználásával létesüljenek, másrészt kerüljön kikísérletezésre egy vagy több olyan oszlopfej,

amelyik szigetelés nélkül is kielégíti a madárvédelmi igényeket. Ennek érdekében egyesületünk szakemberei folyamatos konzultációt folytattak a fejlesztéseken dolgozó elektrotechnikai szakemberekkel, aminek eredményeképpen 2006-ban kihelyezték az első madárbarát oszlopfej szerkezetet.

Az áramütés mellett azonban egyre több esetben okozott pusztulást a vezetékeknek történő ütközés is. Ez elsősorban a tűzokálományok élőhelyein igényelt mielőbbi megoldást.

Az összes felmerült probléma nyilvánvalóvá tette, hogy azokat csak széleskörű összefogással lehet kezelni. A programban jelentős előre lépés volt, hogy a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium (KvVM), valamint a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) és három hazai áramszolgáltató vállalat (E.On, ELMŰ-ÉMÁSZ, DÉMÁSZ), 2008. február 26-án aláírta az *Akadálymentes Égbolt Megállapodást*. Az önkéntes megállapodásban a részes felek elkötelezték magukat a védett madarakat érő áramütés és vezetékek ütközés által okozott természetvédelmi kár lehető legkisebb mértékűre való csökkentése mellett. A veszélyes vezetékszakaszok madárbarát átalakításának legvégső határidejét 2020 januárjára tűzték ki.

Ennek megvalósítása érdekében a 2007-2013 EU-s költségvetési időszak tervezése úgy történt meg, hogy az áramütés minimalizálása érdekében az áramszolgáltatók pályázni tudjanak a cél eléréséhez szükséges forrásokra. A pályázóknak azonban önrésszel kell rendelkezniük, amelyet kezdetben örömmel vállaltak az Áramszolgáltatók, de sajnos azóta a gazdasági válság és bizonyos intézkedések kedvüket szegték, így ma a program nem abban az ütemben halad, amiről az érintettek megállapodtak. Reméljük, hogy a 2014-2020 közötti EU-s költségvetési időszakban is lesznek források a veszélyes oszlopok szigetelésére, vagy más megoldások alkalmazására, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy minél kevesebb védett madarunk pusztuljon el áramütés következtében.

Haraszthy László

A hely, ahol dolgozunk: a Jókai-kert

Egyesületi élet

© Orbán Zoltán

ENNEK A CIKKNEK azt a címet is adhattam volna, hogy a hely, ahol a fél életünket töltjük. Kevesen mondhatják el, hogy egy országos védettséggű területen végezhetik a munkájukat, a természetvédelem egyik fellegvárában. A XII. kerületben található Jókai-kertben talán minden tagtársunk járt már, vagy tagi ügyeinek intézése végett, vagy az MME Boltot látogatta meg. El lehet mondani, hogy aki a Duna-Ipoly Nemzeti Park igazgatóság irodai kötelékében vagy az MME központi irodájában dolgozik, az szerencsés, még akkor is, ha egyeseknek esetleg egy órányi utazást igényel, hogy beérjenek. Színes élővilágot láthatunk, ha kinézünk az ablakon, de akik szerencsésebbek és jó oldalra „születtek”, egész nap Budapest panorámáját csodálhatják.

A Jókai-kert története 1853-ban kezdődött, amikor Jókai Mór első írói sikereinek jövedelméből megvá-

sárolta a birtokot. Halála utána felesége, Nagy Bella gondozta 1922-ig. Később államosították a területet, majd a háborúban megsérült villát lebontották. Az 1950-es évektől a Magyar Madártani Intézet költözött a kertbe, amelynek épületében később a Természetvédelmi Hivatal működött. Jelenleg a Duna-Ipoly

Nemzeti Park Igazgatóság által üzemeltetett egységen belül található a Keve András Madártani és Természetvédelmi Szakkönyvtár is. A területen egy kőpark, illetve odú- és madárkiállítás tekinthető meg. Utóbbi az egykori Madártani Intézet preparátumgyűjteménye volt. Szintén itt található a Petőfi Múzeumhoz tartozó Jókai emlékszoba, amely az egykori prészában kapott helyet. Mint madarászok – természetesen – elsősorban a szárnyasokra figyelünk. Több terepmadarász dolgozott és dolgozik nálunk, akik egy rövid szünet keretében kémlelik az eget, vagy hallgatják a vonuló madarak hangjait. A kert területén vagy a kert felett átrepülve eddig több mint 80 madárfajt figyeltek meg, köztük olyan ritkaságokat, mint a pusztai ölyv, a réti fülesbagoly vagy éppen a barna kánya. Rendszeres, ám Budapesten ritkának mondható fajok is időnként előkerülnek a területen, mint például a zsezse, vagy éppen a kert felett áthúzó darvak. Költési időszakban a gyakoribb énekesmadarakkal lehet találkozni. Az egyesület által fenntartott odútelepen elsősorban széncinegék költenek évről évre. Az őstől kez-

A Jókai-kert madáretetőinek rendszeres vendége a mókus

© Völgyi Sándor

Süvöltő

Házi rozsdafarkú

© Völgyi Sándor felvételei

Örvös galamb

Csuszka

Szajkó

Zöldike

Barátposzáta

Nagy tarkaharkály

Keresztsőrű

Sárgafejű királyka

Karvaly

Meggyvágó

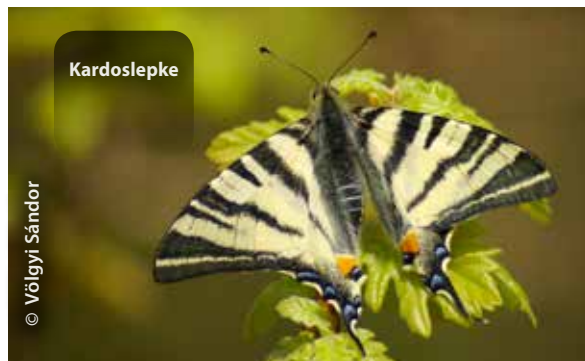

Vaddisznó
a Jókai-kertben

© Halász Ferenc

dődő etetési szezonban etetőinken a gyakori szécinegék mellett kék cinegék, meggyvágók, csuszkák vendégeskednek, nagyobb hó esetén északibb fajok is megjelennek, mint például a fenyőpinty. A buja növényzet sok táplálékot nyújt a pintyféléknek, így az etetőre ritkábban járó madarak a bokrosokban találhatnak maguknak ennivalót. Az őszi és tavaszi időszakban érdemes egy-egy sétát tenni a kertben, mivel a városba ékelődő zöld foltként fontos pihenő és táplálkozóhelyet nyújt a vonuló énekeseknek. Sisegő fűzikével, kormos légykapóval gyakran találkozhat itt bárki áprilisban, ősszel pedig poszátákat, tüzesfejű királykakat is jó eséllyel

Kardoslepke

© Völgyi Sándor

Lábatlangyík
(kuzma)

© Völgyi Sándor

A borostyánnal
benőtt fák számos
élőlénynak nyúj-
tanak menedéket

© Orbán Zoltán

lehet látni. A kert madártani adatait a madárgyűrzési központ vezetőjének és önkéntesének segítségével zajló madárgyűrzési bemutatók során fogott és jelölt madarak is gazdagítják. Hálóba került már csilpcsalpfűzike, vörösbegy, fenyvescinege, erdei pinty, sőt fekete harkály is. A jelölt egyedek visszafogása adatokkal szolgálhat például arról, milyen az egyes madarak terület-hűsége. Az állatvilág egyéb csoportjai is természetesen jelen vannak. Gyakori, de ritkán látható hulló az erdei sikló, de szép számmal láthatunk fali gyíkokat is a kopárabb foltokon, kőfalakon. Szerencsésebb kollégák nap, mint nap láthatják őket, amint az ablakukon szaladgálnak.

Lendvai Csaba

Zöld iránytű a neten:

Szalakóta-védelem a Kárpát-medencében

Bemutkozik az MME új LIFE+ programja

Madár-
védelem

© Máté Bence

A LIFE pályázat és az MME

Az Európai Unió LIFE programja Magyarországon, – csakúgy, mint a többi tagállam esetében –, az egyik legfontosabb támogatási formát jelenti a Natura2000-es területek és a veszélyeztetett állat- és növényfajok számára.

Az MME koordinálásában vagy részvételével a következő programok folytak vagy éppen jelenleg is zajlanak: a parlagi sas (2002-2005, 2012-2016), a túzok (2004-2008), a rákosi vipera (2004-2007, 2009-2013), a kerecsensólyom (2006-2010, 2010-2014) és a kék vércse (2006-2009, 2012-2018).

2014. szeptember 1-e és 2020. március 30-a között a „Szalakóta-védelem a Kárpát-medencében” címmel új LIFE+ projekt fogja szolgálni a fokozottan védett szalakóta Kárpát-medencei állományának komplex védelmét az MME, mint

koordináló kedvezményezett irányításával.

A szalakóta Magyarországon

A szalakóta jellemzően erdősztyepeken, fás legelőkön, öreg ártéri ligetekben, fehérnyár-csoportokkal tarkított homokpusztákon, illetve üderéteken találta meg élőhelyét, de ezek hiányában mozaikos, gyepekkel, fasorokkal és extenzív szántókkal tarkított élőhelyeken is költ.

A múlt század közepéig gyakori költőfajként hivatkozik rá a szakirodalom, nemcsak az alföldi régióban említve költőfajként, hanem a dombvidékek vonatkozásában is.

Az 1970-es évektől a faj folyamatos visszahúzódása felgyorsult, az 1980-as évekre eltűnt a Dunántúl teljes területéről, mint költő madárfaj.

Az állomány nagyságot mindössze

400-700 párra becsülték 1995 és 2002 között.

Több ok együttes hatása vezetett a hazai (és az európai) állomány összeomlásához:

- ▶ **Az élőhelyek elvesztése, illetve átalakulása**
A szalakóta élőhelyén jellemzően legeltetés és gyeptárolás, illetve extenzív mezőgazdálkodás folyik. A gyepek feltörésével járó élőhely-vesztés felgyorsult a rendszerváltás után, a gyeptárolás felhagyása az invazív fa- és cserjefajok eltörésével járt, amely a szalakóta, illetve más gyepekhez kötődő madárfajok állományának ritkulásához vezetett.
- ▶ **Fészkelő helyek megszűnése**
A szalakóta másodlagos odúköltő madárfaj, amely azt jelenti, hogy a nagytestű hazai harkályfajok, jellemzően a zöld küllő

© Máté Bence

és a fekete harkály elhagyott odvait foglalja el költés céljára. A harkályok számára alkalmas puhafa-ligetek megfoghatóságával, amely alföldi viszonylatban jellemzően fehérnyár, a fészkelési lehetőségek is szűkültek.

► Vonulás és telelés

A költőhelyeken tapasztalható kedvezőtlen hatások mellett a szalakótát, – mint hosszú távú vonuló fajt –, fokozottan érintik a vonulási útvonalakon, valamint a telelőterületen fenyegető negatív hatások.

A Földközi-tenger európai és afrikai partjain tapasztalható mértéktelen illegális vadászat-és madárfogás jelentékeny károkat okoz az ott átvonuló európai madárfajok, így a szalakóta állományában is.

A Szahara területe évről évre növekszik, amely megnehezíti vonuló madaraink dolgát.

A hazai szalakóta-állomány telelőterületét még nem ismerjük, mindössze feltételezzük, hogy valahol az afrikai kontinens déli-, délkeleti részén telelhetnek.

A kérdés azért különösen fontos, mivel elképzelhető, hogy az európai állomány 1975-85 közötti összeomlásában fontos szerepet játszhattak a telelőterületen esetlegesen bekövetkezett negatív hatások, (hosszas szárazság, az azzal összefüggésben

bekövetkezhetett táplálékhiány, mérgezés... stb.).

► Áramütés

A szalakóta tipikus vártamadár, azaz táplálkozási stratégiája szerint előszeretettel üldögél kiemelkedő pontokon, onnan csap le a földre táplálékállataiért (egyenesszárnyúak, kisemlősök, kételtűek, hüllők).

A középfejű vezeték oszlopait kedveli, mivel sok esetben a gyepek felett átívelő vezetéksorok egyetlen kiemelkedő pontként kínálják magukat madarunknak. A szigetletlen oszlopfejekon gyakran akkor szenvednek áramütést, amikor a keresztartó vasra leszálló szalakóta széttárt szárnyaival megérinti a feszültség alatt lévő vezeték.

A szalakóta-védelem története Magyarországon

A gyakorlati szalakóta-védelem az 1980-as évek közepén indult meg a Dél-Alföldön, amikor az MME Csongrád helyi csoportja Jakab Béla ötlete alapján, dr. Molnár Gyula szakmai vezetésével mesterséges

Odúban fészkelő madarak rivalizálása (szalakóta és seregély)

D-odúkat helyeztek ki a Balástya és Kistelek között található, gyepfoltokkal, nyárfaligetekkel tarkított mezőgazdasági területekre, ahol az ott költő szalakóta-párok számát 10 év alatt 2 párról 40 párra emelték.

A jól működő módszert az Alföld több tájegységén is sikeresen alkalmazták az MME helyi csoportjai és a nemzeti parkok munkatársai, így különösen a Hevesi-síkon és a Borsodi-Mezőségen értek el jelentős sikereket, ahol az elmúlt 20 évben 250-300 páros stabil állomány jött létre az intenzív odútelepítések hatására.

Több kisebb sikeres, elsősorban helyi jellegű pályázat szolgálta a szalakótavédelmet, amelyek elsősorban odútelepítésekre, valamint az odútelepek ellenőrzéséhez szükséges terepi költségek előteremtésére szolgáltak.

2010-2011-ben az MME a Kiskunsági és Bükki Nemzeti Parkkal, valamint a Szerbiai Madártani Egyesülettel összefogva pályázatot készített az EU IPA pályázati keretében, amely Natura2000-es fajok egészségügyi monitorozása keretén belül két Natura2000 jelölőfaj, a kék vércse mellett a szalakóta első komoly fajvé-

© Kerékgyártó Róbert

delmi program volt a faj életében.

Ennek kapcsán átfogó dél-alföldi költőállomány-felmérés, odú-adatbázis fejlesztése és az öreg-és fiatal madarak színes jelölési rendszerének kidolgozása volt a pályázati feladat az alapnak számító odútelepítés-ellenőrzés mellett. Ezernél több madár kapott színes jelölőkódot és már a projekt alatt értékes adatokat szolgáltatott a következő évben visszatérő madarak.

A nemzetközi pályázat a végrehajtás során felmerült kérdéseivel és részeredményeivel megalapozta egy komplex fajvédelmi pályázat igényét.

Az MME által benyújtott, a szalakóta prioritás fajjára történő átminősítést célzó kérelmet az Európa Bizottság mellett működő „Ornis Committee” kedvezően bírálta el 2012 év végén, így 2013 elején megnyílt az út, hogy az EU LIFE+ programjára egy olyan konzorciumi pályázatot készíthessünk el, amely lehetővé teszi, hogy az immár prioritás fajnak minősülő szalakóta számára elkészített fajvédelmi program – 75%-os arányú uniós támogatás mellett – megvalósulhasson.

© Kerékgyártó Róbert felvételei

A szalakóta LIFE+ pályázat fő elemei

A pályázat fő elemei azok az akciók, amelyek a Kárpát-medencei szalakóta-állományt veszélyeztető hatásokat ellensúlyozzák és elősegítik annak közvetlen vagy közvetett védelmét.

1 Élőhely-rekonstrukciók

A szalakóta három olyan különböző élőhely-típuson található meg a Kárpát-medencében, amelyek degradálódása a faj eltűnését vonja maga után.

Ezek a következők:

- a) szikes gyepek
- b) fás legelők
- c) árterek

A projekt a három különböző típusú élőhelyen demonstratív jellegű beavatkozást valósít meg, amely az özönfajok eltávolítását,

helyettük őshonos fafajok telepítését, a mikro- domborzati viszonyok – valamint ezzel együtt az eredeti vízviszonyok – helyreállítását eredményezi.

A visszaalakított területek állapotának fenntartásáról kaszálással és legeltetéssel gondoskodunk.

A szalakóta számára kedvező táj átalakításokat a projekt időtartama alatt monitorozzuk és mind a szakmai, (a természetvédelemben dolgozó szakemberek, gazdálkodók, vadászok), mind a laikus közönségnek bemutatjuk.

2 "Szalakótás gazda"-program

A szalakóta napjainkban azokhoz a területekhez is kötődik, amelyek ún. mozaikos mintázatot mutatnak, azaz azokon a kaszált, legeltetett gyepeken költ és táplálkozik, amelyek mellett-között beékelődő mezőgazdasági területeken extenzív gazdálkodást folytatnak azok a helyi gazdálkodók, akik szerencsésebb esetben a növénytermesztés mellett saját állatállományt is tartva folytatnak gazdasági tevékenységet. Rendkívül fontos, hogy a környezetünkben élő madárvilágot ismerő és szerető gazdákat bevonjuk a gyakorlati szalakótavédelmi munkába, ezért a LIFE program keretében egy olyan önkéntes gazda-hálózatot alakítunk ki, amely különböző eszközöket és gyakorlati segítséget kapva napi szinten bevonunk a munkába. A programba jelentkező gazdák saját tulajdonukat

Partnerek

Kiskunsági Nemzeti Park
Igazgatósága

Bükki Nemzeti Park
Igazgatósága

DALERD
Szegedi Erdészete

Milvus Egyesület
(Románia)

Szatmárnémeti Környezetvédelmi
Ügynökség (Románia)

© Halmos Gergő

Telelő szalakóta Afrikában (a háttérben zebrával)

Vonulási útvonalának egy részéről van elképzelésünk, gyűrűzött madaraink kerültek meg Olaszországban, Görögországban, Izraelben, Szaúd-Arábiában és Észak-Afrika egyes országaiban, de telelő területükről semmit sem tudunk. A projekt során 40 szalakóta fog műholdas jeladót kapni, így tisztázva lesznek a még nyitott kérdések. BirdLife-partnereink (Bulgária, Ciprus, Izrael) segítségével a vonulási útvonalon található éjszakázó- és gyülekezőhelyeket fenyegető veszélyek lesznek feltárva, illetve a megfelelő, elsősorban figyelemfelkeltő és ismeretterjesztő kommunikációs eszközök segítségével kezdődhet meg a szalakóták védelme a veszélyeztetett régióban.

képező területeikre odúkat kapnak, segítségként faszorokot és facsoportokat ültetünk számunkra, valamint az MME önkéntesei által biztosított folyamatos kapcsolattartás mellett rendszeresen szervezünk olyan találkozót, ahol a szakmai problémák megvitatása mellett továbbképzésben részesülnek.

3 Vonuláskutatás

A szalakóta hosszú távú vonuló madárfaj, mindössze néhány hónapot tölt a Kárpát-medencében, május és szeptember között.

4 Ismeretterjesztés

Nagyon fontos feladata szakmai akciók végrehajtásának megismertetése a leg-

fontosabb érdekcsoportokkal (gazdálkodók, természetvédők, vadászok, erdészek), hiszen tartós eredményeket csak úgy tud elérni egy fajvédelmi projekt.

A nagyközönséget a www.rollerproject.eu weboldalon keresztül folyamatosan tájékoztatjuk a pályázat akcióinak előrehaladásáról, a jeladós madarainkat követni tudják az érdeklődők vonulásuk-telelésük alatt. Költési időszakban egy webkamerarendszer segítségével mindenki betekinthez egy szalakóta család életébe. A projektről rendszeresen beszámol a média, több kisebb és egy nagyobb film fogja bemutatni a jelentősebb eseményeket.

A szegedi Fehér-tó mellett, a Kiskunsági Nemzeti Park tulajdonában lévő ingatlanon kialakítjuk a Szalakóta-védelmi Látogatóközpontot, amely konferenciateremmel, vendégszobákkal, kilátóval és tanösvénnyel várja majd a látogatókat.

Tokody Béla,
Kiss Orsolya

© Nagy Dénes

A tavi cankó természetrajza

Fauna-história

© Csonka Péter

AZ ALFÖLDÖN MADARÁSZÓK szíve mindig nagyot dobban, ha egy-egy tavi cankó kerül a távcső elé. Nem azért, mert a tavi cankó a különleges ritkaságok közé tartozik, hanem ezért mert ez a keccses, kistermetű cankó egy évszázaddal ezelőtt még a Duna-Tisza-közén a nedves rétek fészkelő madara volt. A Birding.hu-n található adatbázis szerint 2004. júniustól 2014. szeptember végéig 1188 megfigyelési adata van hazánkban. Általában egy-egy madarat figyeltek meg, de nem ritka, hogy az egy területen egyszerre táplálkozó madarak száma eléri a tízet is. Láttak azonban 29, 34, sőt 37 példányt is egyidőben, egy területen. Reménykedhetünk-e abban, hogy Magyarországon újra fészkelő madárrá válik a tavi cankó?

A tavi cankó a lilealkatúak rendjébe, azon belül a szalonkafélék családjába tartozik, ahová összesen 86 fajt sorolnak a szakemberek. Az „igazi” cankók, azaz a *Tringa*

nemzetség – ahová a tavi cankó is tartozik – mindössze 10 fajból áll, amelyek közül három Észak-Amerikában, egy a Távol-Keleten, Kamcsatka térségében él. A további 6 faj közül öt Eurázsia északi területeinek fészkelő madara, és valamennyien megtalálhatók Skandináviában is, mint költő fajok. Az eurázsiai elterjedésű fajok közül egyedül a tavi cankó az, amelyik földrészünk északi feléből hiányzik, fészkelőterülete ugyanis a Bajkál-tótól Ukrajna keleti feléig terjed, de Fehéroroszországban és a balti államokban is fészkel. A cankók földrészünk északi felének fészkelői, közülük csak a piros lábú cankó „lóg ki”, mert ez a faj még Spanyolországban és Görögországban is fészkel, és ezzel Európában a legdélebbi fészkelője nemzetségének. Amikor a tavi cankó még fészkel nálunk, akkor Magyarországon volt legdélebbi európai fészkelőterülete.

A tavi cankó többi rokonához hasonlóan a nedves rétek fészkelő madara. Az ezeken gyakori zsom-

békókba kapart kis mélyedésbe rakja rendszerint négy tojását. A nedves réteken legelő szarvasmarhák – ha nyugodtan haladhat a csorda – nem tesznek kárt az ezeken a területen nálunk is fészkelő goda, nagy póling, piros lábú cankó vagy éppen sárszalonna fészkeiben. Ha azonban megugranak az állatok és menekülni kezdenek, akkor könnyen előfordulhat, hogy eltapossák a fészket. A földön fészkelő madarak, különösen a nedves rétek, vizes területek lakói az elpusztult fészkelőket gyorsan pótolják. Sajnos napjainkban a szürke varjú és/vagy a szarka kisebb-nagyobb csapatai sokkal nagyobb veszélyt jelentenek számukra, mint a legelő állatok, vagy akár a terület eltartóképességével arányos mennyiségű ragadozók.

A tavi cankó fiókái csakúgy, mint a többi partimadaré, felszáradás után elhagyják a fészket, és szüleik vezetgetése mellett önállóan kezdenek táplálkozni. A nedves réteken fészkelő partimadarak fiókái a legkisebb veszély esetén lela-

© Csonka Péter

pulnak, illetve egy fűcsomó alá vagy más növény takarásába rejtőznek, és ilyen módon észrevehetetlenné válnak. Ennek a viselkedésnek köszönhetően a „tojáskori” nagyobb veszteséggel szemben a fiókáknak már jobb a túlélési esélye.

Manapság, mint arra a bevezetőben már utaltam, Magyarországon nem számít különösen nagy ritkaságnak a tavi cankó felbukkanása, sőt azt is mondhatnánk, hogy az utóbbi évtizedben határozottan több helyen, nagyobb számban fordul elő, mint pl. az 1970-es években. Természetesen itt hangsúlyozni kell azt is, hogy a megfigyelők száma és felkészültsége, illetve távcsövek minősége sokkal jobb, mint néhány évtizeddel ezelőtt volt.

A tavi cankó az utóbbi tíz év adatai szerint Magyarországon március utolsó hetében jelenik meg és egészen szeptember végéig bármikor találhatóunk vele. Kivételesen októberben is megfigyelhető, de az ilyen késői példányok nem minden évben fordulnak elő. A nálunk tartózkodók elsősorban a lecsapolt halastavak iszapjában, illetve a szikes tavakon keresik táplálékukat. Mivel az utóbbiak száma az 1970-es évekhez képest nagymértékben megfogyatkozott, a megmaradtak pedig gyakran már nyár elején kiszáradnak, ezek az élőhelyek lényegesen kevesebb madárnak kínálnak megfelelő élőhelyet, ezért az utóbbi időben észlelt gyakoribb tavi cankó előfordulások valódi létszámnövekedést tükröznek.

Az Európában fészkelő hat cankófaj mindegyike elsősorban Afrikában, a Szaharától délre eső

területeken telet, de a földrész déli részéig csak a szürke és a tavi cankó jut el. Dél-Afrika nemzeti parkjainak vizes élőhelyein rendszeresen lehet tavi cankókat látni, többnyire szürke cankókkal együtt. A tavi cankó azonban nem csak Afrikában bukkan fel a téli időszakban, hanem Indiában, Délkelet-Ázsiában és Ausztráliában is jelentős telelőterületei vannak.

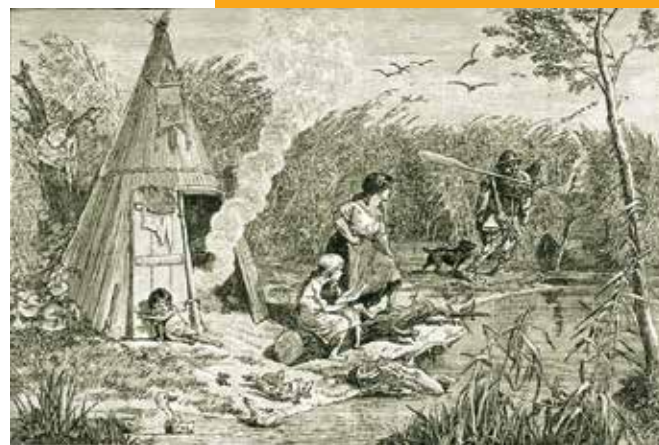
Hová lett az egykori fészkelő állomány?

A Duna-Tisza-közén az 1800-as évek végén a tavi cankó rendszeres fészkelő volt. Nincsenek pontos ismereteink arra vonatkozóan, hogy mekkora lehetett az itt költő állomány, de szinte bizonyos, hogy minimum több tíz párból állt. A Magyar Természettudományi Múzeum 1956-ban leégett, 22 000 tojást tartalmazó gyűjteményében több mint 40 tavicankó-fészkealj volt. Schenk Jakab közlése alapján tudjuk, hogy az Apaj-Ürbő-Szűnyog-pusztai térségében elterülő fészkelőhelyről 1896 tavaszán több mint száz tavicankó-tojást gyűjtöttek össze. A közelmúltban előkerült a Természettudományi Múzeum megsemmisült gyűjteményéhez tartozó leltárkartonok egy része. Ezekből tudjuk, hogy Petényi Salamon János, a magyar madártan megalapítója 1838-ban, 1840-ben és 1854-ben is gyűjtött ott tavi cankó fészkealjakat. Cerva Frigyes – a kor legjelentősebb tojásgyűjteményének összeállítója – pedig 1891 és 1897 között 18 fészkealjat gyűjtött a múzeum részére ugyanott. Ezután azonban megkezdő-

Tojásszedés

„Az Ecsedi-láp, a Nagy- és Kis-Sárrét, a Nagykunság mocsaraiban, a Duna, Tisza öntésterületein s más vadvízes területeken még a századforduló táján is tavasszal nagy mennyiségben, csónakszámra gyűjtötték össze a vadkacsa, bibic, szárcsa, kanalasgém, cankó, gólyatöcs és más madarak tojásait. Gyakran egész családok eljártak tojást gyűjteni. A tojásgyűjtést a Kiskunságban tyúkmonyászás néven ismerik, a Bodroglóközben fuvászni, futulyászni jártak a tojásgyűjtők. Az Ormánságban mindenféle vadmadártojás neve fúmony. Híres tojásgyűjtők voltak az alföldi pákászok. A vadmadarak tojásait eladták, elfogyasztották. A vadmadártojás kedvenc étele volt a pásztoroknak. – Az Ormánságban az erdőben legeltető pásztorok a feltüzesedett, átmelegedett tűzhelyen a paraszt, hamut elsöpörték s a forró földre ütötték le a nagy mennyiségben összeszedett madártojást, amely a forró földön lepényformára sült meg. De kajdina vagy kajgonya 'rántotta' is készült a fúmonyból. A Kiskunságban sárral burkolták be a tojást s forró hamuban megsütötték. A vadkacsatojás szép színt kölcsönzött a kalácsnak, egyéb tésztafélének. A bibictojásnak férfiaságot-javító erőt tulajdonítottak, s ezért a Szeged környéki pákászoktól a szerbek vásárolták. A vadkacsavadlibatojást ki is költették a szelíd kacskákkal s a vad ivadékok igyekeztek felnevelni. A Bodroglóközben vadmadár tojással disznót hizlaltak. Nagykunsági hagyomány szerint hídépítésnél a meszet vadmadártojásával oltották, hogy annál erősebben kössön.”

(Részlet a *Néprajzi Lexikon*ból)

dött az Apaj-ürbői turjánvidék lecsapolása, amely megszüntette a partimadarak – gólyatöcs, pajzsos cankó, széki lile, tavi cankó, piros lábú cankó stb. – élőhelyeit. Minden idők egyik legjelentősebb magyar ornitológusa – Schenk Jakab a Madártani Intézet egykori igazgatója – aki a hazai természetvédelemnek is kiemelkedő alakja volt, 1935-ben a következőket írta: „Sokkal aggasztóbb a helyzet a Kiskunság hajdani vízi madárterületén, melynek lecsapolása következtében hontalanná vált számos madárirtáság”. Írásában Schenk a kotrógépet, amelyekkel a lecsapoló csatornákat ásták, találóan „a pusztá sírásójának” nevezte.

Apaj-Ürbő térségében 1916-ból ismerjük az utolsó biztos fészkelésre vonatkozó adatot.

1914-ben egy pár bizonyosan költött a Fertőn, melynek tojásait begyűjtötték, majd több szakember is ellenőrizte a határozás helyességét. Végül Schenk Jakab az akkor még meglévő hatalmas Természettudományi múzeumi gyűjteményben található tojásokkal is összehasonlította azokat és a határozás helyességét megerősítette.

Az élőhely megsemmisítését már sem a szigetzerű pajzsoscankó, sem a tavi cankó állomány nem élte túl. Amíg az élőhelyük megvolt, addig sem voltak könnyű helyzetben. Ebben a térségben ugyanis régtől fogva általános gyakorlat volt a bibictojás gyűjtés az ún. „tikmonyázás”, aminek eredményeként ezrével hordták piacra az összegyűjtött tojásokat. Minden bizonnyal a bibictojás-gyűjtés nem korlátozódott erre a fajra, hanem bármely más faj fellelt fészkeiből összeszedték és emberi fogyasztásra értékesítették a tojásokat. A tavi cankó fészket ugyan sokkal nehezebb fellelni, mint a bibicét, de a fentebbi múzeumi gyűjtemény adataiból látjuk, hogy azért nem volt lehetetlen. Ráadásul egész Európa összes tojásgyűjtője idejárt mások mellett tavicankó-tojásokat szedni, vagy innen származókat cserélni a magyar gyűjtőktől.

Az 1800-as évek végén a tavi cankó minden bizonnyal másutt is fészkel a Kárpát-medencében, csak akkoriban még nem ismerték az élőhelyeit, pl. az Ecsedi-lápon 1866-ban megtalálták fészket.

© Csonka Péter

Radetzky Dezső Tárnok mellett észlelte fészkelését 1922-ben. Az általa begyűjtött fészkealj ma is megtalálható a Természettudományi Múzeumban, ahová 1959-ben került.

Beretz Péter a szegedi Fehér-tó „atyja” lehetett az utolsó hazai tavicankó-fészkelés észlelője és dokumentálója, azzal, hogy 1942-ben talált egy 4 tojásos fészket. Azóta egyetlen esetben bizonyosodott be költése, mégpedig közvetett módon. 1958-ban sok partimadár-tojást gyűjtöttek Apaj térségében a budapesti állatkert számára. A tojásokból kikeltetett fiókákat felnevelték. A már kifejtett és a röpdében bemutatásra tartott madarak között Schmidt Egon és Sterbetz István felfedezett egy tavi cankót, amely minden kétséget kizáróan bizonyította az azévi apaji fészkelést. Azóta többször is felmerült a gyanú esetleges megtelepedésével kapcsolatban. Ilyenkor összetartó párokat figyeltek meg, vagy fiókat féltő viselkedést mutató párokat észleltek, de fészkeiket egyetlen esetben sem találták meg.

A tavi cankó európai állománya Lengyelországban, Litvániában és Fehéroroszországban található, és összességében 100 pár körüli. A néhány évtizeddel ezelőtti szakirodalomban még Románia is szerepel a tavi cankó fészkelőterületek között, de onnan hosszú ideje nincs hír fészkeléséről. Oroszországban azonban 10-12 ezer páros állománya él.

A hazánkon folyamatosan emelkedő számú átvonuló madár alapján reménykedhetünk-e abban, hogy egyszer megtelepszik újra a tavi cankó?

Látva az újabb és újabb, tőlünk igen távol fészkelő fajok hazai megtelepedését (pl. kis bukó, nagy bukó, berki veréb stb.), nem lehet kizárni a tavi cankó ismételt megtelepedését sem. Ehhez azonban nem elég az, hogy egyre több és több madár jelenik meg nálunk, ez ugyanis csak a kedvező adottságú táplálkozóhelyeknek köszönhető, amelyekkel szerencsére még jól állunk. Sajnos azonban a tavi cankó fészkelésére alkalmas vizes rétek végesen megfogyatkoztak, és az egyre aszályosabb nyarak miatt nincs is sok reményünk arra, hogy emberi beavatkozás nélkül kiterjedésük növekedjen. Ma már az is kérdésessé vált, hogy vajon a még meglévő vizes területeinket meg tudjuk-e őrizni. Látjuk, hogy a hazai goda, sárszalonna, piros lábú cankó stb. fajok fészkelő állománya is milyen drasztikusan megfogyatkozott, éppen az élőhelyek kiszáradása miatt. A magyar természetvédelem – állami és civil egyaránt – már eddig is sokat tett a vizes élőhelyek megőrzéséért, sőt sok újat is létesített, de az előttünk álló szárazodás miatt, további erőfeszítésekre van szükség. Közben azt is végig kellene gondolni, hogy vajon egy akkora kiterjedésű országban, mint hazánk, ennyi kavicsbánya működtetése indokolt-e? Mert ezek, mint tudjuk, hatalmas területen megszívják a talajvizet és ezzel óriási területek kiszáradásához járulnak hozzá, tovább csökkentve a vizes élőhelyek kiterjedését.

Haraszthy László

Herman Ottó nevét viselő állatfajok

Tudomány-
történet

DÉN VAN HERMAN OTTÓ halálának 100. évfordulója. A *Madártávlat* hasábjain a róla elnevezett taxonok bemutatásával emlékezünk a világszerte ismert magyar tudósra.

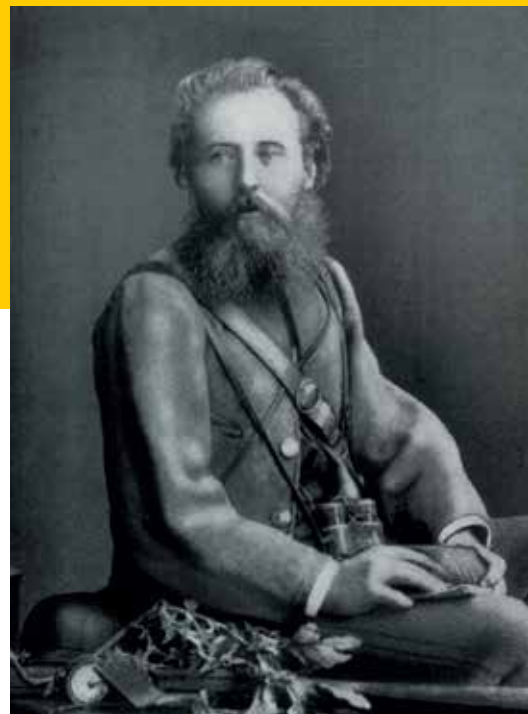
Herman-szöcske *Idiostatus hermanni* (THOMAS, 1875)

CYRUS THOMAS amerikai entomológus 1875-ben HERMAN OTTÓról nevezett el egy új, az Egyesült Államok délnyugati részéről származó szöcskefajt (*Steiroxys hermanni*). A leíró az új fajt a HERMAN OTTÓ által 1874-ben felállított, akkor önálló családként kezelt szemölcssevő-szöcske-félék családjába (Decticinae) sorolta (ez ma mint tribusz – Decticinae HERMAN, 1874 – ismert). CYRUS THOMAS is foglalkozott az e csoportba tartozó szöcskefajokkal, előzetes rendszertani beosztásukat is elkészítette. A csoport rendszertani revíziója – amely a *Verhandlungen der kaiserlich-königlichen Zoologisch-Botanischen Gesellschaft in Wien* 1874-ben megjelent 24. évfolyamában lett publikálva német nyelven – HERMAN OTTÓ nevéhez fűződik. A cikk az új *Steiroxys HERMAN*, 1874 nemzetségen kívül, a CYRUS THOMAS által korábban felállított rendszertan jóindulatú kritikáját is tartalmazza. HERMAN OTTÓ elküldte cikkét CYRUS THOMASnak is, aki aztán a következő évben leírt új faj elnevezését ekként indokolta: „A fajt a bécsi Hermann Ottó Úr, a fajcsoport értékes revíziójának szerzője tiszteletére neveztem el.”

Herman-vaspondró *Julus hermani* DADAY, 1890

DADAY JENŐ zoológus, egyetemi tanár, a soklábúak (Myriapoda)

ismert hazai kutatója 1890-ben HERMAN OTTÓról nevezett el egy az ikerszelvényesek (Diplopoda) közé tartozó vaspondró (Julidae) fajt: *Julus hermani*. DADAY latin nyelvű, *A Magyar Nemzeti Múzeum idegenföldi Myriopodái* című cikke a HERMAN OTTÓ által alapított *Természetráji Füzetek* 12. évfolyamának 4. füzetében jelent meg. EDMUND REITTER osztrák entomológus által Korfun gyűjtött – a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében lévő – példányok (10 db) alapján írta le DADAY az új taxont, amelynek „*Herman O. Úr, a magyar országgyűlés tagja tiszteletére*” a *Julus hermani* nevet adta.

Fehérhasú cinegelégykapó észak-új-guineai alfaja

Poecilodryas hypoleuca hermani
MADARÁSZ, 1894

1894. június 20-án a British Ornithologists' Club tizenhétedik – a londoni Oxford Streeten lévő elegáns Frascati Étteremben tartott – ülésén MADARÁSZ GYULA két addig ismeretlen új-guineai madárfajt mutatott be. Mindkettőt az 1893 elején Maláriában fiatalon meghalt FENICHEL SÁMUEL gyűjtötte Új-Guineában, és juttatta el Budapestre, a Nemzeti Múzeum gyűjteménye számára. Az egyik madár az Ausztráliában, Új-Guineában és Új-Zélandon elterjedt cinegelégykapó-félék családjába (Petroicidae) tartozott, a bemutatott hím példányt FENICHEL 1893 januárjában gyűjtötte a Finisterre-hegységben. Ez a madár feketébb hátával, erősebb fehér szemöldök-sávjával, valamint fehér szárnyfoltjának nagyobb kiterjedésével különbözött a korábbiól már ismert – GEORGE ROBERT GRAY által 1859-ben leírt – fehérhasú cinegelégykapótól (*Poecilodryas hypoleuca*), ezért MADARÁSZ új fajnak tartotta, és HERMAN OTTÓ tiszteletére a *Poecilodryas hermani* nevet adta neki. A rövid leírás a *Bulletin of the British Ornithologists' Club* I. évfolyamának XIX. számában jelent meg először, de MADARÁSZ az *Aquila* I. évfolyamának 1894 decemberében megjelent 3–4. számában is közölte azt a *Fenichel Sámuel*

ornithologiai gyűjtése az új-guineai Finisterre-hegységben (1892–93) című cikkében, sőt itt gyönyörű színes metszet (a holland származású angol madárillusztrátor, JOHN GERRARD KEULEMANS munkája) is megjelent a fajról. A típuspéldány (múzeumi leltári száma: 1828/30.) az Országos Természettudományi Múzeum Állattárának az 1956-os forradalom során bekövetkezett égésekor sajnos megsemmisült. A *Poecilodryas hermani* ma már nem számít önálló fajnak, hanem az Új-Guineában honos fehérhasú cinegelégykapó egyik alfajaként (*P. hypoleuca hermani*) tartják számon. Az alfaj elterjedési területe Új-Guinea északi részén, a Mamberamo folyótól keletre a Huon-öböl partvidékéig húzódik. Élőhelyei elsősorban az esőerdők, a szágópálmákat (*Metroxylon* spp.) is tartalmazó mocsaras erdők, de ritkábban nyitabb, szinte aljnövényzet nélküli erdős területeken is előfordul. Főleg az alacsonyabban fekvő területeket kedveli, de néhol 750–1200 méteres tengerszint feletti magasságba is felhatol. Rovarokból álló táplálékát a talajszinten, az aljnövényzetben (legfeljebb néhány méteres magasságban) szerzi a levelekről, a fák kérgeiről vagy az avarból (ritkán légykapószerűen, repülő rovarokra is vadászik). Élőhelyein gyakori, az IUCN által a nem veszélyeztetett kategóriába sorolt taxon.

Herman-gyászpók

Zelotes hermani (CHYZER, 1897)

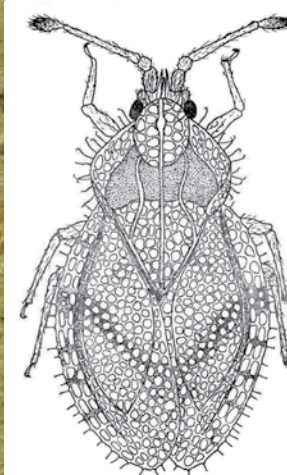
HERMAN OTTÓ a *Magyarország pók-faunája* című könyvének 1879-ben megjelent III. kötetében egy – az Orsova melletti Gratzkavölgyben gyűjtött – nőstény példány alapján *Prothesima tragica* néven a kövipókfélék családjába (Gnaphosidae) tartozó új pókfajt írt le. Később azonban kiderült, hogy a *tragica* elnevezést OCTAVIUS PICKARD-CAMBRIDGE angol lelkész, zoológus korábban (1872-ben) már alkalmazta egy szintén ebbe a családba tartozó közel-keleti faj – *Melanophora tragica* (ma érvényes neve *Zelotes tragicus*) – faji nevéként. Így a HERMAN OTTÓ által adott *tragica* elnevezés már foglalt volt (nomen praeoccupatum), a fajnak tehát új nevet kellett adni. Ezt

CHYZER KORNÉL orvos, zoológus, a kor pókokkal foglalkozó másik neves tudósa tette meg *Araneae Hungariae* című könyvének 1897-ben megjelent II. kötetében, és adta a fajnak a *Prothesima hermanni* nevet (ma érvényes tudományos neve *Zelotes hermani*). A fajt akkoriban Orsován kívül a Hegyaljáról, Sátoraljaújhely, Szerencs és Tokaj, illetve Eperjes környékéről, valamint a budai Sas-hegyről, Kám mellől, továbbá a horvát Tengermellékről ismerték. A *Zelotes hermani* ma Közép-Európában, valamint Oroszország déli területein elterjedt, de meglehetősen ritka, élőhely-specialista faj. Meleg, száraz, füves, elsősorban közephegységi területek pókfaja. LOKSA IMRE az Al-Duna térségétől a Vértesig előforduló pontusi fajként említi. A *Zelotes hermani*, mint a jó természetességű közephegységi élőhelyek indikátorfaja, kimutatásra került olyan különleges természeti adottságú – ezért kiemelt jelentőségű – hazai természetvédelmi területekről is, mint a budai Sas-hegy vagy a nagyharsányi Szársomlyó.

Herman-csipkésposzka

Lasiacantha hermani
VÁSÁRHELYI, 1977

Vásárhelyi Tamás a csipkésposzokakkal (Tingidae) foglalkozó diplomamunkájához végzett kutató-

„Amikor Brehm Alfréd az *Állatok világa* híres könyv szerzője 1879-ben Budapesten járt, sehogy sem akarta elhinni Herman Ottónak, hogy a kékcserű réce nálunk is költ a Mezőségen. Csak a bemutatott pelyhes fiókák győzték azután meg.

- Hát miért nem publikálja ezt? – kérdezte – Hiszen ez nagyszerű!
- Régen megtörtént már.
- Hol?
- A Magyar Akadémia kiadásában.
- Magyarul?
- Igen.
- Hja, akkor el van veszve. Miért nem írnak önök németül?
- Én részéről azért nem – felelte Herman Ottó tréfásan, mivelhogy nagy híve volt különben a többnyelvű publikálásnak, – mert többet akarok tudni a németeknél. Mi tudniillik mindent tudunk, amit a németek írnak, s azon kívül még azt is, amit magyarul írunk, s amiről, mint ezt a ruca is bizonyítja, a németeknek fogalmuk sincsen.

sai során átvizsgálta a budapesti Természettudományi Múzeum gyűjteményét, s ennek során egy addig ismeretlen csipkésposzokfajt talált, amelyet az *Opuscula Zoologica* 1977-ben napvilágot látott 14. évfolyamában megjelent német nyelvű, *Eineneue Netzwanzenart (Heteroptera: Tingidae)* című cikkében új fajként írt le, és HERMAN OTTÓról nevezett el: *Lasiacantha hermani*. Amint írja: „Az új fajt a nagy magyar polihisztor, Herman Ottó (1835–1914) emlékére *L. hermani*-nak kívánom elnevezni.” A faj típuspéldányát KUTHY BÉLA orvos, amatőr entomológus gyűjtötte még 1903-ban, a szlovéniai Vinkovce közelében, de a Természettudományi Múzeumban további példányai is megtalálhatók, amelyek lelőhelyei Deliblát, Kiskunhalas, Peszér, Rákóc, Szentgotthárd, Szentlőrinc, Szigetmonostor, Szomotor, Vinkovce, illetve Zamárdi. Ez az apró poszka száraz, homokos és löszös területeken él, recens előfordulásai Bugac, Csepelváros és Kiskunhalas környékéről ismertek, de Ukrajna, Fehéroroszország, Moldova és Oroszország területén is előfordul. A csipkésposzokak nagyon kis méretű rovarok, növényevők. Petéiket növények – pl. a sarlós gamandor (*Teucrium chamaedris*) – virágbimbóiba rakják, ilyenkor a bimbó helyett gubacs alakul ki, amelyben egyetlen lárvá fejlődik.

Hadarics Tibor, Szinetár Csaba

Móczár László 100. születésnapjára

Egy ragyogó elme – emberség, a gyermeki rácsodálkozás képessége, az élet iránti szeretet és tisztelet, s nem utolsósorban jó humorérzék: 2014. december 10-én ünnepeljük Móczár László zoológus 100. születésnapját.

Egykor
és most

A PROFESSZOR ÚR a dolgozószobájában fogadott. A könyvszekrények polcain a könyvek hézagosan sorakoztak – a kiadványok többségét ugyanis tulajdonosuk nemrégiben a Magyar Természettudományi Múzeum Könyvtárának adományozta. A szoba falait a számára kedves újságkivágások, fotók tarkították.

– Az nem egy telefonoszlop, hanem egy hajszálgöyökér, amit kiemelt a rovar a földből. Ez a 25 mm-es kis rovar támadásnak vette közeledésemet a fényképezőgéppel, ezért hangyasavat lőtt rám ki a potroha végéről. Salt Lake Cityben első díjat nyertem ezzel a fotóval egy fényképképzésen. Ezt a másikat Indiában fényképeztem, amint egy kígyóbüvölő kobrát táncoltat. Amaz ott egy nepáli faárlar, amit Katmanduban, az utca földjén ülve faragott ki egy helyi lakos. Itt van két mérgezett nyíl, és egy kép egy új-guineai piacról származó, kitömött paradicsommadárról, melyet a Magyar Természettudományi Múzeum (a továbbiakban MTTM) Madárgyűjteményének ajándékoztam. Ez egy fürkészdarázs, amint a tojócsöve belemegy egy szőlőkaróba. A kertemben dolgoztam, amikor észrevettem, hogy az akác-fára repült. Körülbelül 4 perc alatt végzett a szőlőkaró kifúrásával a tojócsövet mozgatva. Amikor a potroha elérte a felszínt, akkor leküldte a petéjét, mert megérezte, hogy van ott egy állat, amiben a lárvája ki tud fejlődni. Én lefényképeztem,

megköszöntem neki és utána elengedtem. Nézz meg, milyen szürke ennek az ormányosbogárnak a háta. Pápua Új-Guineában, a Mount Kaindi tetején találkoztunk ezzel a fajjal. Szürke színét a szárnyfedőjére termelt anyagnak köszönheti, amely táptalajként működik egy egész állat- és növénykert számára.

– *Miért éppen a hártýásszárnyúak?*
– Tulajdonképpen én „apailag terhelt” vagyok. Édesapám biológus, pedagógus volt, a méhfélékkel foglalkozott behatóan (a Magyar Rovartani Társaság egyik alapítója, munkásságáért a Frivaldszky Imre Emlékérem ezüst fokozatát kapta); ő oltott be a rovarok szeretetével – ám nemcsak szemléletet kaptam tőle, a szőlőmetszéstől a fakezelésig mindent tőle tanultam.

– *Őn szerint a társas rovarok magasabb rendűek, "okosabbak" az úgynevezett magányosaknál? Tapasztalatai szerint mi az oka az eltérő magatartásnak?*

– Bár nagyjából a rendszertannal foglalkoztam, de sokat kalandoztam az etológia, a rovarok viselkedésének

megismerésében is. Egy közeli élményem annyira rendkívüli volt számomra, hogy ajánlom másnak is. Ha megközelíték egy ernyős virágon táplálkozó útonálló darazsat, már 3 méterről észrevesz és elmenekül előlem. Ez az önvédelmi ösztönnek egyik legtermészetesebb formája. Egy sétám során útonálló darazsat fedeztem fel, amint az a földön egy, a fullánkjaival megbénított pókot cipelt a fészkebe, az ivadékának. Odaérkezett egy meredek falhoz, ott 2-3-szor visszaesett, mert a pók nehéz volt. Én óvatosan lehasaltam, csipesszel megfogtam a póknak az egyik lábát, ő pedig nem repült el, hanem a másik oldalon megfogott egy másikat. Ketten fölemeltük, fölvittük, és amikor a lapos részre tettük, akkor elengedtem a csipeszszel. Ő erre földobta a két csápját, megköszönte nekem, hogy segítettem neki és elrohant a pókkal. Én meg elrohantam a tapasztalattal. Rájöttem arra, hogy az élet milyen a rovaroknál: a saját életét félti, de az utód életéért lemond az életéről. Hát nem csoda? Ez a lényeg:

az ösztön-cselekedetei nem reflexszerűek, hanem a körülményeknek megfelelően alakulnak. Visszatérve a kérdésre, 10 éve vagyok a Szent István Akadémia tagja – a székfoglaló előadásomat arról tartottam, hogy hogyan alakult ki a rovarok társas élete a katicabogartól a házi méhekig, hangyáig, természetig. A Bölcsők című film szépen bemutatja ezeket a stációkat. A filmet Kollányi Ágostonnal készítettük, aki 1956-ban, a Cannes-i filmfesztiválon díjat kapott ezért. Közvetlenül ezután hangyákról szóló film elkészítésében segítettem. Velük kapcsolatban mindig vágyódtam arra, hogy észrevegyem azt a pillanatot, amikor a nőstény a nászrepülés után megszabadul a szárnyától. Amikor a filmet befejeztük, az egyik kolléga kidobott strandpapucsán észrevettem egy hangyát, amint odadörzsölve a hátát, kezdi levetni a szárnyait, majd megeszi azokat, hiszen annak az izmait felhasználja a maga táplálására. A szárnyizmok elfogyasztása után a legutoljára elhelyezett petékből kikelt lárvákat is megeszi, hogy táplálékhoz jusson. 4-5 hét elmúltával az első kifejlett dolgozók kinyitják az ajtót, és azután ők hozzák be a táplálékot, az anya pedig csak petézik.

– *Minek tartja magát – kutatónak, muzeológusnak, tanárnak?*

– Muzeológus voltam 30 évig. Négy évig voltam a kiállítási osztályon, és vándorkiállításokat is készítettem – ezek főleg madarak és emlősállatok voltak, és egypár rovarozó. Élmény volt, ahogy az emberek rácsodálkoztak; az a tudat, hogy kinyitottam az ajtót számukra, akkoriban ez tartott életben. Nyilván az embernek kell valami, ami megadja az indukciót arra, hogy tudjon dolgozni, tevékenykedni, mert különben akkor az életet miért csinálja? Ma már inkább kutató vagyok és pedagógus. Három alcsalád világrevízióját (azaz világcatalógusát) készítettem el.

A Bethyliidae (rabló-fémdarazsak vagy bogárölődarazsak) családdal foglalkozó cikkeim száma 240, a tudományra általam leírt új fajok száma ebben a családban 296. Igen, hát van ilyen örült ember... Azt gondolom, hogy föltétlenül ismertetni kellene a rovarokat, hiszen még a Kárpát-medencében is a már kimutatott sok ezernyi faj mellett számos még nem ismert fajuk él (így jelenleg még pontos fajszámukat sem ismerjük). Az emberek és főleg a városlakók eltávolodtak ezektől az állatoktól. „Ha meglátom, széttaposom” – mondják. Pedig ha nem volna rovar, nem volna sem gyümölcs, sem *Homo sapiens*. Kína Szecsuan tartományára erre példa. Kiirtották a rovarokat, aztán rájöttek arra, hogy vége az életnek a megporzás nélkül.

– *178 cikke és 10 könyve jelent meg, köztük az első magyar nyelvű Állathatározó, melynek szerkesztője és több fejezetnek szerzője is volt egyben.*

– Az Állathatározó 3 kiadást ért meg, 1950, 1969 és 1984. Fokozatosan több és több képet tartalmaz. Ez volt életem célja, hogy „közretenni”. Ezzel a könyvvel az egész állatvilágot egy kézben tarthatjuk, igaz, hogy csak a leggyakoribb fajokat mutatja be, de meglátjuk, hogy mi az egysejtű, emlős, túskebőri,

Természettudományi Karán az Állattani Tanszék tanszékvezető professzora lett), egy gépi berendezést, automatikus vetítőket helyeztem el, hogy a tanulók önállóan, szórakozva, játékosan, audiovizuális módon sajátíthassák el a fajismeretet.

– *Néhány hónappal ezelőtt Diego N. Barbosa és Celso O. Azevedo, a braziliai Espírito Santo-i Egyetem munkatársai az Egyesült Arab Emírátsokban fogtak egy, a bogárölődarazsak (Bethyliidae) családjához tartozó, a tudományra nézve új fajt és új genust.*

– Ezt a tiszteletemre *Moczariella centenaria*-nak (azaz százévesnek) nevezték el. Ez egy olyan vállvereggetés volt, amiről nem tudtam elképzelni, hogy ebben a korban még érhet.

– *Mi a legfrissebb élménye szakmai életéből?*

– Észrevettem, hogy a MTTM hártýásszárnyúakat felölelő gyűjteményének létrehozója, Mocsary Sándor fényképe hiányzik a nagy elődök képei közül a Főigazgatóságon. 30 év után végre sikerült őt visszaállítanom a méltó helyére. Megértem azt is, hogy a 75 éves munkáért platinadiszoklevelet kapjak az ELTE-től. És ez a *Moczariella centenaria* – ez tényleg „a földhöz vágott”.

– *Ha választhatna, melyik hártýásszárnyú faj szemén keresztül nézné a világot?*

– Nyilvánvaló, hogy az ember a széphez és a látványoshoz ragaszkodik, és ezek a fémdarazsak. A fémdarazsak ragyogása, szépsége mindig elbűvölt.

– *Egy barátom, kollégám kérdését tolmácsolom: mit üzen a rovarászoknak?*

– Ne csak arra törekedjenek, hogy megfognak egy fajt, beteszik a gyűjteménybe és mennek a másikért, csak annyit kérek, ha már megvan, örüljenek neki és próbálják a természetben megfigyelni, hogy mit csinál. Azt kívánom mindenkinek – a madarászoknak is, hogy találják meg azt a fonalat, amelyik boldoggá teszi őket, és örüljenek annak, amit sikerült elérniük, amit másoknak adni tudtak.

Boldog születésnapot kívánunk a Tanár úrnak!

Schmidt Emese

© Rahmé Nikoia

Móczár László munkái arra tanítanak valamennyiünket, hogy a rovarvilág képviselőiben is fel tudjuk fedezni a csodát (a képen egy fémdarázs portréja látható)

bogár, lepke és akkor: „jé!” – és nem lesz taposás. A 1974-ben kiadott Kis állathatározó című könyvet 200 000 példányban nyomtatták ki és 1,5-2 év alatt elfogyott. Ilyen közérthető, egyszerű határozókönyvre van szükség. Amikor 1969-ben az egyetemre kerültem (a Szegedi József Attila Tudományegyetem

Bolgár Madárvédelmi Egyesület

Balgarsko Druzhestvo za Zashtita na Pticitе BDZP/ BirdLife Bulgaria BSPB

Alapítás éve: 1988

Taglétszám: 1200 tag

Kiadványok: *Za pticite* (A madarakért, tagoknak szóló magazin)
Mindennapi Madarak Bulletin
Neophron Bulletin (angol nyelvű)

Honlap: bspb.org (angol nyelven: www.birds.bg)

Postacím: zh.k. Yavorov, bl. 71, vh. 4, ap.1, Sofia 1111 – Bulgaria

telefon/fax: +359 2 9799500

email: bspb_hq@bspb.org

BirdLife

A BSPB-NÉL AZÉRT DOLGOZUNK, hogy megvédjük a vadon élő madarakat, a számkra fontos területeket és biztosítsuk élőhelyüket. Védjük a vadvilágnak a létezéshez való jogát, és ezzel hozzájárulunk a természeti források fenntarthatóságához, valamint az emberiség jólétéhez.

A BSPB hosszú távú fajvédelmi programjai olyan kiemelt, világszerte veszélyeztetett fajok védelmével foglalkoznak, mint a parlagi sas (*Aquila heliaca*), a döggeselelyű (*Neophron percnopterus*), a kerecsensólyom (*Falco cherrug*), a vörösnnyakú lúd (*Branta ruficollis*), a borzas gödény (*Pelecanus crispus*) és a kék vércse (*Falco vespertinus*). Az elmúlt öt évben mi koordináltuk a parlagi sasok és döggeselelyűk műholdas jeladóval való felszerelési programját. Ebben a munkában balkáni és afrikai partnereink is aktívan részt vettek. Ez egyben a közöttük lévő kapcsolat, együttműködés fejlesztéshez is hozzájárult.

A BSPB tagjai és önkéntesei 2004 óta mérik fel a „mindennapi madarakat”, mert ezek a fenntartható földhasználat indikátorai. Mivel tudjuk, hogy a mezőgazdaságnak milyen nagy a jelentősége a madárvédelemben (és általában a vad-

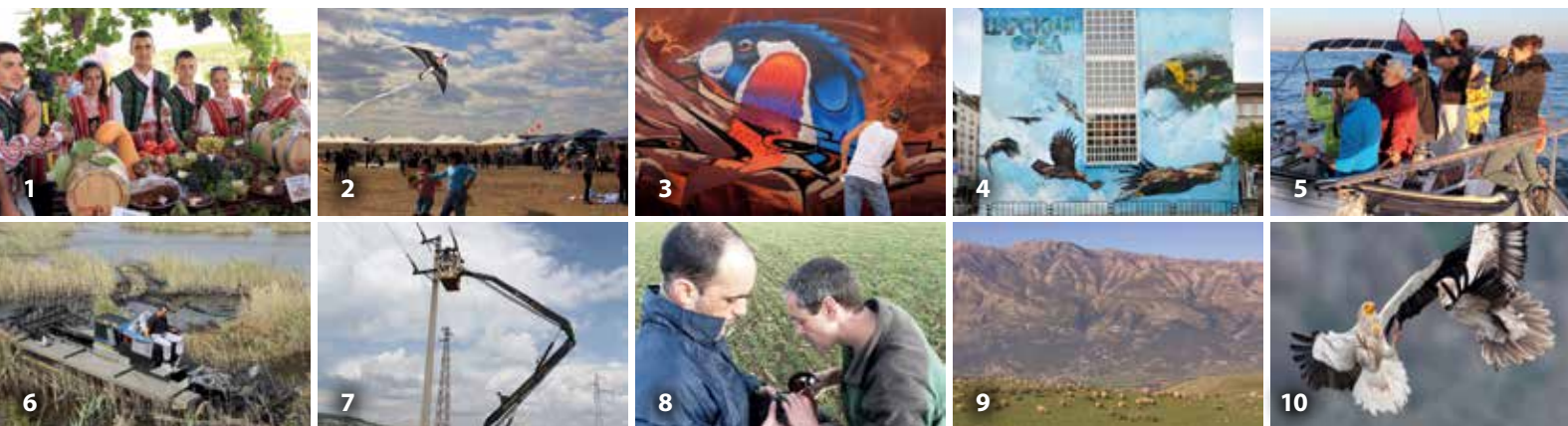
védelemben), Bulgáriában szervezetünk dolgozta ki és javasolta az első mezőgazdaság-védelmi tervet, hogy támogassuk a parlagi sas, a döggeselelyű és az itt telelő lúdfajok élőhelyének védelmét.

A BSPB élen járt abban, hogy magántársaságokat vonjon be gyakorlati természetvédelmi munkájába: a Fekete-tengeri Sólepárló anyagilag járul hozzá az Atanaszovszko-tó lagunájának megőrzéséhez, az EVN energiaszolgáltató pedig jelentős összeget fektet be hálózatának szigetelésébe, hogy ne érje a madarakat áramütés.

A BSPB sikeresen járt közbe annak érdekében, hogy Bulgáriában a 2011–2020-as Nemzeti Megújuló Energia Cselekvési Tervben a Natura 2000 területeken tiltsák be a megújuló energiaforrások fejlesztési beruházásait.

- 1. A parlagi sas védelme érdekében alapvető a természetbarát gazdálkodás és a helyi közösségek támogatása. BSPB, a „sasok városa” néven ismert Topolovgradban a Helyi hagyományos termékek fesztiválja címen új rendezvényt vezetett be a kulturális naptárba.**
© Nicky Petkov
- 2. A vörösnnyakú lúd védelmének jegyében évente megrendezik a nagyon népszerű shablai sárkányeregetési fesztivált.**
© Nicky Petkov

- 3. Durankulak Különleges Madárvédelmi Területen hazai és külföldi graffiti-művészek festik ki az olajtartályokat.**
© Nicky Petkov
- 4. Mentsük meg a parlagi sas program keretében festették ki a legnagyobb szófiai iskola tűzfalát © 140ideas**
- 5. A török, a görög és a román BirdLife partnerekkel, egyeztetett elvek alapján csónakos megfigyelést és madár-számlálást tartunk, hogy a Fekete-tengeren meg tudjuk határozni a fontos tengeri madárelőhelyeket (IBA)**
© Anna Staneva
- 6. Nádvátság Burgas, a második legnagyobb bolgár város melletti fontos vizes terület karbantartására.**
© BSPB
- 7. A fiatal parlagi sasok 80%-a szigeteletlen villanyoszlopokon elszenvedett áramütésben pusztul el. Az elmúlt két évben a bolgár elektromos művekkel közösen a 600 legveszélyesebb oszlopot szigeteltük és egy új Life programot kezdeményeztünk.**
© Svetoslav Spasov
- 8. A vörösnnyakú ludak GPS-szel és műholdas adóval való megjelölése fontos eszköz a faj tanulmányozásához és védelméhez, mivel pótolhatatlan adatokat szolgáltatnak a madár vonulásáról, valamint a vonulás során és a telelő területén használt kedvenc pihenőhelyeiről.**
© Dessislava Parvanova
- 9. A külterjes legeltetés a kritikus veszélyeztetett fajok túlélését biztosítja.**
© Stoyan Nikolov
- 10. Döggeselelyűk, a BSPB címermadara**
© Kaloyan Hristov

Zsoldos Árpád: Egy csókafióka története...

4., BEFEJEZŐ RÉSZ

A kis csóka gondozása eleinte rendkívül egyszerű volt. Lakóhelyét, a papírdobozt csak akkor nyitottam fel, ha benn mozgolódás támadt. Ahogy kinyílt a doboz, Csokk azonnal tátogni kezdett. A csipeszről felé nyújtott falatokat mohón elnyelte, majd megfordult és megajándékozott a szokásos csomaggal. Ezután visszahúzódott puha vackába és elaludt.

A madarak anyagcseréje meglehetősen gyors, ezért Csokkot a munkába is magammal kellett vinnem. Ez sem okozott gondot, hiszen erdőben dolgoztam, ahol nem volt probléma az óránkénti etetés. Az autót oda és vissza is másfél órát tartott, amit egyszer mindenképpen meg kellett szakítani, mert Csokk felébredt és kopogtatni kezdte lakosztálya falát. Ilyenkor félreálltam és meg-ettem.

A kis csóka azonban nagyon gyorsan fejlődött és hamarosan eljött az a pillanat, amikor etetés után már nem akart visszamenni a dobozába. Kiült a peremére és onnan nézegette a körülötte zajló eseményeket. Az autózást határozottan élvezte. A motorzúgás monoton hangja őt is halk dudorászásra készítette. Nyikorgó, csicsergő hangokat hallatva énekelgetett magában, ami engem határozottan megnyugtatott. No persze nem az ének szépsége töltött el megnyugvással, hanem az a felismerés, hogy Csokk hím. Az énekesmadarak rendjében ugyanis csak a hímek énekelnek, tehát a kis csóka kétségtelenül hím. Ez pedig reménykedésre adott okot a tekintet-

ben, hogy az őszi önállóvá válása problémamentes lesz...

A dobozos időszak nem tartott sokáig, mert Csokk hamarosan kinőtte azt. Átköltözött a vállamra, és az egész napot együtt töltöttük. Utazás közben a vállamról nézegette az elsuhanó tájat és érdeklődve nézegette az ablakból a madarakat. A városon áthaladva némi feltűnést keltettünk a közlekedőtársak körében, akik meglátva a vállamon vagy később a kormánykeréken egyensúlyozó madarat, kevéssé tudtak a forgalomra koncentrálni. Munkám nagy része akkoriban az erdőben zajlott és odútelepek ellenőrzéséből állt. Csokk ebben is lelkesen részt vett. Én leakasztottam a fáról a fészekodút, felnyitottam a tetjét, Csokk pedig a vállamról elsőként kukucskált be az odúba.

Ahogy nőttek a szárnytollai, a kiscsóka egyre magabiztosabbá vált. Már nem lógott egész nap rajtam. Ha munka közben megálltam néhány percre, leugrott a vállamról és ismerkedett a világgal. Mint pótmama, szembesülnöm kellett azzal a nem elhanyagolható ténnyel is, hogy én bizony nem tudok repülni. Pártfogoltam viszont egyre magasabb szintre fejlesztette ezt a képességét, és mind távolabbra merészkedett tőlem felfedező útjai során. Arra azonban nagyon ügyelt, hogy mindig látótávolságon belül maradjon. Sok fontos dologra kellett megtanítanom még, amit rendes körülmények között a szüleitől sajátított volna el. Meg kellett vele például értetnem azt,

hogy a fűben vagy avarban mászkáló apró lények nem pusztán játékaikra való, hanem azokat meg is lehet enni. Ilyenkor megfogtam a szóban forgó rovar, és ujjaim között tartva a csőréhez közelítettem. Csokk pedig erre úgy reagált, hogy kitátotta a csőrét, mire én lenyomtam a falatot a torkán. Nem kellett sok alkalom ahhoz, hogy megtanulja kapcsolni a fűben mászkáló „valami” látványát az evéshez, így aztán megtanulta megszerezni magának a zsákmányt.

Nagyon hasznosnak bizonyult az ekkorra már tökéletesen begyakorolt hívójel. Ha jellegzetes „csokk” hangot hallattam, azonnal hozzám repült és a vállamra szállt. Ugyanazt tette akkor is, ha valami szokatlan vagy gyanús dologot vett észre, bár ezzel eleinte adódtak problémák. A csókafiókák ugyanis nem rendelkeznek azzal a veleszületett képességgel, hogy felismerjék a számukra veszélyt jelentő élőlényeket, azokat a szülei mutatják meg nekik. Mint pótszülő, ez a feladat is rám hárult. Az első igazán veszélyes eset akkor történt, amikor egyik reggel a tyúkokat ettettem. Csokk szokása szerint a vállamon tornázott, de amikor a marék kukoricát a földre szórtam, hirtelen leugrott onnan, egyenesen az odaseregülő tyúkok közé. Azok persze azonnal nekiestek! Ijedtemben hangos kiáltással igyekeztem szétzavarni a feldühödött baromfinépet, Csokk pedig ijedten ugrott vissza a vállamra. Néhány pehelytoll elvesztése és némi ijedtség árán szerencsésen megúsza az

életveszélyes kalandot, és soha nem is felejtette el azt! A későbbiekben elég volt csak elképzelnem magam, hogy „hess...hess”, Csokk azonnal tudta, hogy veszély van. Így tanítottam meg neki a macskát, a kutyát és a ragadozó madarakat, amelyekről óvakodnia kell. Lassan véget ért a nyár. Csokk egyre magabiztosabban mozgott és egyre hosszabb időre elkalandozott a közlemből. És együttélésünk egyre több konfliktussal járt. Biztosan az én hibám, de nehezen viseltem azt, amikor kedveskedésképpen váratlanul a számba, vagy ha ezt megakadályoztam, a fülembe gyömösölt egy adag megcsócsált lisztkukacot, vagy lábaitól megszabadított sáskát. Annak sem tudtam igazán örülni, amikor egy fészkaljnyi tenge-lictoást varázsolt elő a torokzacskójából, pedig azt ajándéknak szánta. Attól viszont tényleg megijedtem, amikor egy füstölő cigarettacsikkal a csőrében jelent meg a kapu tetején, és szemmel láthatóan az ól mellett összerakott szénakazlat méregette, mint kincsének egyik lehetséges rejtékhelyét. Rémületemben hangosan rákiáltottam...hess! Erre, ahelyett hogy eldobta volna, ijedtében eltűntette az égő csikket, mégpedig csókaszkokás szerint...a torokzacskójába! Ez megrázó élményt jelenthetett számára, mert pillanatok alatt kirázta csőréből a még mindig füstölő csikket és egyben le is szokott a dohányzásról!

Október elejére Csokk teljesen önálló lett. Idegenekkel szemben bizalmatlanná vált, de hozzám továbbra is ra-

gaszkodott. A hívójelünkre azonnal a vállamra szállt, de már nem kérte a szokásos módon az eleséget. Etetőtálból kapta meg a napi adagját, de egyre kevésbé igényelte ezt a szolgáltatást, mert tudott magának önállóan is élelmet szerezni. Hogy honnan, azt inkább nem firtattam... Egy szép októberi napon aztán eljött a búcsú pillanata is... A magasban vonuló madárcsapatok igyekeztek Dél felé, Csokk pedig a diófa legfelső ágán ülve kiáltozott fel a vándoroknak. És egyszerre csak kivált három madár az egyik varjúcsapatból és leszálltak a diófa legfelső ágára, egyenesen Csokk mellé. Három idegen csóka. Két öreg madár, ezek egy pár lehettek és egy idei fiatal.

A két öreg egészen közel ült egymáshoz, de a fiatal madár Csokk közelében telepedett le és kacéran pillantott fogadott fiam felé. Csokk pedig, ahogy ezt eddig sohasem láttam tőle, férfiasan felborzolta ezüstös tarkótollait és közelebb totyogott a jövevényhez... Egy ideig így üldögélt a négy csóka egymás mellett a diófa csúcsán, majd felröppentek mind a négyen és lassan távolodva eltűntek az októberi ég ökörnyalás kékségében. Aki látta őket együtt repülni, nem is sejtette, hogy egyiküknek bizony eléggé kalandosan és egyáltalán nem a szokásos módon indult el az élete...

CSIPOGÓ INTERJÚ 2.

Kocsis Zsuzsanna

Született: Budapesten.
Foglalkozása: környezeti nevelő, a Sasoló Ovi – Suli természetismereti és környezetvédelmi programcsomag oktatója. Családjával Budapesten él.

Milyen kapcsolatod volt a természettel, a madarakkal gyerekkorodban?

Azt hiszem, hogy én már az állatok szeretetével születtem. Sosem babáztam, nekem plüss állathadseregem volt. Amikor lett egy kis balatoni vikendházunk, a kocsiban odafelé a bátyám keze volt a kis oroszláncolyók, akit idomítottam, simogattam. A kertben gólyává változtam, és röpködtem. Volt egy nagy, öreg jegenyefánk, aminek a tövébe megraktam a fészket, és eljártam egy gólya életét. Nem csoda, hiszen az első kedvenceim közé tartozott Fekete István Kele című könyve, amiből felolvasásokat is tartottam a barátoknak. A szüleim minden ősszel szarvasbögés idején – vadlesre, kikapcsolódásra – a Börzsönybe, Királyrétre mentek 1-2 hétre. Ennek kapcsán az édesapám kapott egy 8x56-os távcsövet, amit nem sokáig használhatott – megkaparintottam szinte abban a pillanatban, hogy megkapta. 10 éves lehettem akkoriban. Abban az időben a Balatonon nagyon kevés vikendház volt, a telkünket is nagy bozótosok, beépítetlen telkek vették körül, kiválóan lehetett madarászni. A fülemle olyan közel énekelt a bozótos szélén, hogy a fülem rezonált! Az Európa madarai című könyv segítségével kezdtem el meghatározni a látott fajokat és feljegyzéseket készíteni. Mivel vadászkönyveket is sokat olvastunk – Kittenbergert, Széchenyit – utánozni kezdtem a vadásznaplókat: a vadászok számára valamilyen nagy szákmány elejtése piros betűs vadásznapot jelentett - nekem az a nap vált azzá, amikor sok madárfajt vagy számomra új fajt láttam.

A szüleimmel beszéltem meg, hogy a madarászatot komolyabban lehetne venni, és beiratkozhatnék az MME-be. 1980-ban lettem tag. Az előadásokon kiderült, hogy milyen önkéntes munkába lehet becsatlakozni gyerekként, így részt vettem a gólyaszámláláson, és akkor mentem először gyűrűzőtáborba is, Dinnyésre. Később gyűrűzővizsgát is tettem.

Ezek az élmények hogyan befolyásolták a pályaválasztásodat az általános iskola elvégzése után?

Sok mindennek össze kellett jönnie, hogy erre a pályára jöhessek, meg kellett várnom, amíg készen lettem rá. A folyamatos kapcsolat az MME-vel, és az, ahogyan ott a felnőttek dolgoztak, mindig is motivált engem. Az ELTE biológus szakára szerettem volna menni, de fizikából és matekból csak 4-es voltam, így az akkori magas ponthatárok mellett nem volt esélyem, de hogy mégis „zöldben” lehessenek, a Kertészeti Egyetem növényvédelmi szakát választottam. Az egyetem elvégzése után a Pilis Parkerdő Gazdaságnál helyezkedtem el gyakornokként. Majd megszülettek a gyerekeim, akikkel három-három évet maradtam otthon. Az ő révükön tapasztalhattam meg, hogy nemcsak nagyon szeretek kúszni-mászni, játszani a gyerekekkel, de értek is a nyelvükön, örömmel veszik játékos tanításaimat. Azután a bátyámék reklámszervezési és nyomdaipari kft-jében dolgoztam, ami nem volt hiábavaló, mert az ott szerzett gyakorlati ismeretek segítettek később a saját vállalkozásom elindításában. Ebben az időszakban alkalmam nyílt egy új diploma megszerzésére: az ELTE újraindította zoológus képzését – régi álmom teljesült, amikor becsatlakoztam. Úgy éreztem, készen állok: megfelelő ismeretanyag, gyakorlati tudás növényekről, állatokról, sok évi tapasztalat gyerekevelésből...itt az idő! Zsoldos Árpád bácsi Madarász Ovi - Suli foglalkozásai jelentették az útmutatót a Sasoló Ovi - Suli felépítéséhez.

Óráimon a természetet próbálom közelebb hozni a gyerekekhez, megmutatni állati és növényi szépségeit és csúnyaságait, megértetni körforgását és elfogadtatni a rendjét. Tíz éve vagyok ezen a pályán és úgy érzem, megtaláltam a hivatásom – lehetek ennél boldogabb?

Mi jelenti számodra a legnagyobb kihívást a munkádban?

Az, hogy átmenjen az üzenet: természeti környezetünk nem ellenség, amit le kell győzni, vagy a végsőkiig kihasználni, hanem meg kellene értenünk lakóit – még ha számunkra kellemetlenek, kényelmetlenek is –, el kellene fogadnunk őket. Ha egy óvodás az ő szintjén így kezd el gondolkodni – például nem sikit egy póktól a szobában, hanem óvatosan kisérgíti az ablakon –, akkor sikerült!

Melyik a kedvenc madarad?

Húha, a legnehezebb kérdés! Több is van. Kis cuki egy királyka a parányiságával, a hosszú farkú őszapó a gombszemeivel, és a süvöltőket is szeretem, mert olyan kis puha madarak. Ha méltóságteljes szépségben gondolkodom, akkor a rétisas a kedvenc. A választott „Sasoló” név is kettős értelmű: sasolni = megfigyelni valamit. A Sasoló Ovi – Suli jelmondata: S.O.S. a Természetért! Tüköri viszont a másik jelentést is: számos faj került kipusztulás közelébe a világon, vagy ritkasága miatt fokozott védelemre szorul – közéjük tartoznak a Magyarországon fészkelő sasfajok is. Aki sasolónak vallja magát, az egyben természet- és madárvédő is!

Ha csatlakoznátok a sasoló körhöz, kövessétek a www.sasolo.hu honlap híreit vagy a facebook oldalt: [facebook.com/sasoloovisuli](https://www.facebook.com/sasoloovisuli).

BEKÜLDHETŐ FELADAT

Párosítsd a madárneveket a hozzájuk tartozó régi, népies neveikkel! Megfejtéseiteket várjuk postán: MME, Budapest, 1121 Költő u. 21., vagy e-mailben, a csipogo@mme.hu címre!

Őszi számunk helyes megfejtése: a kakukk.

A szerencsés nyertesek: Földy Ágnes, Veszprém
Török János, Mány
Völgyi Boglárka, Pécs

Gratulálunk!
A szerencsés nyertesek egy kuvikos egérpadot kapnak ajándékba.

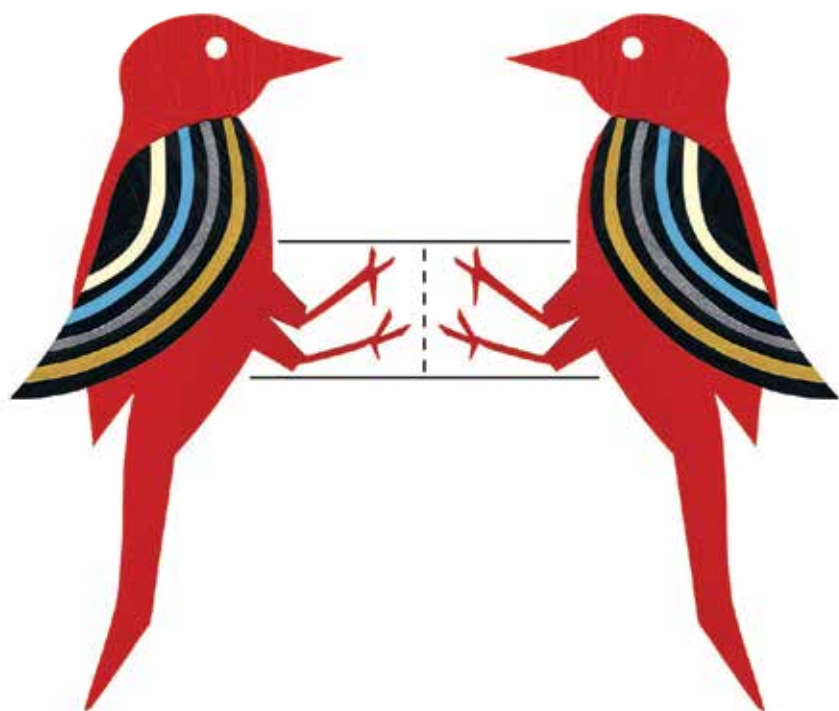
CSÖRMÍVES

Rezgő madaras játék

Karácsonyi meglepetés készítése
kis testvérednek vagy egyszerűen csak magadnak!

made by
joel

Rajzold körbe a mintát egy vékony kartonlapra,
színezd ki a madárkakat, majd vágd körbe!

Fogj egy műanyag szívószálat, vágj le belőle egy 2,5 cm-es darabot, és ragaszd be celluxszal a két madárfél közé!

Kend be a madárfelek belsejét ragasztóval majd ragaszd össze őket!

Szerezd egy vékony gumi madzagot (pl. kalapgumit - minél vékonyabb, annál jobb; ha nincs otthon, rövidáru boltból beszerezheted), és fűzd át a szívószálon.

Ezután a madzag tetejéről leengedheted a madárkádát (kopácsolhatsz vele). Érdeemes megcsomózni a gumiszalag mindkét végét, hogy a madárka nehogy lefusson róla

Jó mulatást a játékhoz!

A játék **Joel Henriques**, tervező és grafikus tervei alapján készült. Következő számunkban bemutatjuk Joel „libegő papírmadár” elnevezésű játékát is.

Még több játékötletért böngéssz a honlapján: madebyjoel.com

Szülőknék, pedagógusoknak ajánljuk: Joel Henriques: Made to Play. A könyvbe belelapozhatsz Joel honlapján és a játékokhoz szükséges mintákat is letöltheted.

A ragadozók távoltartására szolgáló védelmi rendszer Bulgáriában, az Atanaszovói-tavon

© Yurii Kornilev, BSPB

AZ ATANASZOVÓI-TAVAT (Atanaszovszko Jezero), ahol több mint 300 madárfajt figyeltek már meg, világszerte madár-paradicsomként tartják számon. A Fekete-tenger melletti elhelyezkedése fontos pihenőhelyé avatja a Via Pontica fő madárvonulási vonalon, és ez megdöbbentően nagy megfigyelési számokat eredményez: az őszi vonulás során például 450 000 gólyát számláltak itt össze!

Az elmúlt 100 év során a tó alakja teljesen megváltozott, mert egy részéből sólepárlót hoztak létre. A tenger vízből való sókivonás természetes módja az, hogy töltésekkel, árkokkal az eredeti tavon különböző mélységű párolgató-tavakat alakítanak ki. Ez több 10 védett madárfajnak nyújt lehetőséget arra, hogy a talajon fészkeljen, vagy ott pihenjen meg. A nagyváros (Burgasz) közelsége és a félig természetes táj viszont olyan szárazföldi predátorok nagyarányú elszaporodásához járult hozzá, mint a kóbor kutyák, az aranysakálók és a vaddisznók. Ez pedig fokozott zavaráshoz és időnként a madárkolóniák megtizedeléséhez vezetett.

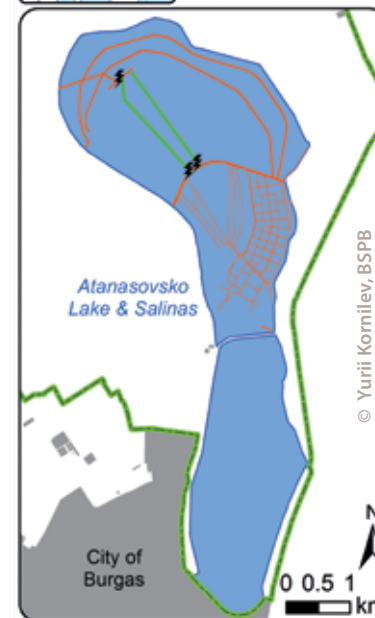
A Life+ által finanszírozott „Élet a burgaszi tavaknak” program keretében végzett védelmi munka eredményeként szervezetünk, a Bolgár Madárvédelmi Egyesület a töltésekre egy olyan, nem halálos védelmi

rendszert tervezett, ami megakadályozza, hogy a szárazföldi ragadozók a töltéseken megközelíthessék a madarakat. Első lépésként a töltésre merőlegesen elektromos kerítést állítottunk, ami beért a tóba is. De a sekély tavakon a legkisebb vízszintingadozás, ami partnerünk, a "Chernomorski solnici" JSC, (Fekete-tengeri Sólepárló) munkájának velejárója, azt eredményezte, hogy magas vízállásnál a kerítés hamar rövidzárlatos lett, "kiszáritásnál" pedig bőségesen elegendő területet hagyott szárazon, ahol a

ragadozók könnyen meg tudták kerülni a védelmi rendszert. Átgondoltuk, hogyan tökéletesíthetjük a védelmet, és 2014 tavaszára és egy napenergiával működő komplex elektromos rendszert dolgoztunk ki. Három helyen 25-25 méteres, dróthálóval megerősített villanykerítéssel elzártuk a töltéseket, mozgásérzékelős, ultrahangos

kutyariasztót, éjszakai fényeket alkalmaztunk, és kiegészítésként a képen látható emberformájú „sakáljlesztőt” állítottuk föl, amiből akkumulátoros hangszóróból szól a sakálriasztó jelzés. Ezzel a rendszerrel 8-10 méteres szélességben, két 3,8 km hosszú töltést zártunk körbe.

Az új védelmi rendszerünk az összes szárazföldi ragadozót távol tartotta az itt fészkelő 8 fajtól. Többek között 18 év után először költött sikeresen 50 pár kacagócsér (*Gelochelidon nilotica*), harmadszor fészkelte 2 pár vékonycsőrű sirály (*Chroicocephalus genei*). Ráadásul

© Yurii Kornilev, BSPB

Kacagócsér-fészkek

© Vladimir Mladenov, BSPB

több mint 300 pár gulipán (*Recurvirostra avosetta*) és 20 pár kis csér (*Sternula albifrons*) is fölnevelhette a fiait.

A programról és ennek sikereiről további információk találhatóak a www.burgaslakes.org honlapon.

Yurii Kornilev, BSPB

A madarak növényi potyautasai

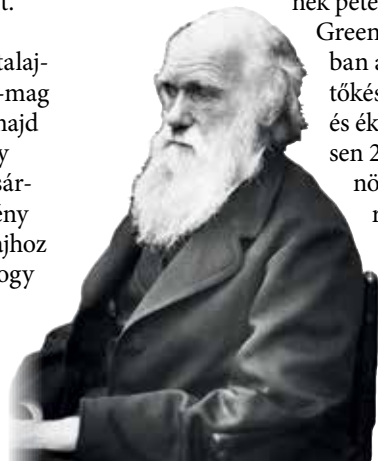
Ami nem madár

© Selmezi Kovács Ádám

RÉGÓTA ISMERT TÉNY, hogy a madarak szerepet játszanak számos növényfaj terjesztésében. Charles Darwin *A fajok eredete* című könyvében leírta azt is, hogy ez a folyamat alapvetően kétféle módon valósulhat meg: a kültakaróra (lábra, tollazatra) tapadt vagy az állat által elfogyasztott, de a tápcsatornájából épségben (megemésztetlenül) előkerülő terjesztő- és szaporítóképletek (azaz propagulumok) révén. Mindkettőre kísérlet eredményekkel alátámasztott példákat is hozott. Leírta, hogy egy erdei szalonka lábáról származó, 3 évig tárolt talajdarabban talált varangyszittyó-mag (*Juncus bufonius*) kicsírázott, majd a növény virágzott is, illetve egy vörös fogoly lábáról származó sármintából összesen 82 csíranövény hajtott ki, amelyek legalább 5 fajhoz tartoztak. Tudósított arról is, hogy a kertjében kistermetű énekesmadarak ürülékéből két hónap alatt összegyűjtött mintákból összesen 12 növényfaj magját

A récék a táplálékkal felvett növénymagokat több száz kilométerre is eljuttathatják
Jobbra: Iszapnövények (látónyák) magjai
Lent: A növények terjeszkedésének egyik első kutatója, Charles Darwin

regisztrálta, és ezek egy része ki is csírázott. Egy másik vizsgálat során elpusztult halak gyomrába különféle magvakat tömött és ezeket halászsasokkal, gólyákkal és gödényekkel etette meg. Köpeteikben és ürülékükben megtalálta a magvakat, amelyek egy része életképes maradt – így nagy távolságok „megtételére” is képesnek bizonyultak –, de azt is megfigyelte, hogy bizonyos magvak sohasem élték túl a folyamatot.

A madarak nem csak növényi magvakat, hanem vízi gerincteleneket is terjeszthetnek madarak. Az Észak-Amerikából származó *Artemia franciscana* nevű sórákot 1981-ben találtak meg Portugáliában, de a következő években az Ibériai-félszigeten talált

colt gerincteleneket is terjeszthetnek madarak. Az Észak-Amerikából származó *Artemia franciscana* nevű sórákot 1981-ben találtak meg Portugáliában, de a következő években az Ibériai-félszigeten talált

© Rahmé Nikoła

ható összes partimadarak számára fontos élőhelyen előkerült. Két élőhelyről nagy goda és piros lábú cankó ürülékmintákból is kimutatták a rák életképes petéit. Dens és munkatársai 2014-ben számoltak be arról, hogy az Új-Zélandon és Ausztráliában őshonos, mára a Brit-szigeteken elterjedt és Nyugat-Európában is agresszíven terjedő

Crassula helmsii nevű, rövid életű „kételtű” növény vegetatív hajtásrészlete kihajtott egy apacalúd (*Branta leucopsis*) ürülékéből. Az utóbbi időben több kutatócsoport intenzíven kutatja a vízi- és partimadarak szerepét a növények és vízi gerinctelen állatok terjesztésében. Ennek során alapvetően kétféle módszert használnak. Egyfelől vadon élő madarakat vizsgálunk (terepen gyűjtött ürülék- és köpetmintákban, vagy elpusztult madarak béltraktusának utolsó szakaszában keresnek életképes szaporítóképleteket). Három récefaj [a nyíl farkú (*Anas acuta*), a fütyülő (*A. penelope*) és a tőkés réce (*A. platyrhynchos*)] tápcsatornájából- és/vagy székleteiből eddig 25 különböző vizsgálat során összesen 223 növényfaj magjait vagy terméseit mutatták ki, amelyek többnyire a vegetáció domináns és széles elterjedésű fajai közül kerülnek ki. Az ilyen vizsgálatok csak azokról a növényekről szolgáltatnak adatokat, amelyek propagulumainak legalább egy része épségben átjut a madarak bélcsatornáján, de arra nézve nem nyújtanak információt, hogy a madarak milyen növényi magvakat és terméseket fogyasztottak el, és így az sem tudható, hogy mely fajok propagulumai milyen arányban jutnak át és őrzik meg életképességüket. Ezekre a kérdésekre fogságban tartott és ismert faji hovatartozású és mennyiségű magvakkal ellenőrzött etetett madarak vizsgálata adhat választ. De Vlaming és Proctor (1968) 23 vízparti növényfaj magjait etették tőkés récével és ékfarkú lilével (*Charadrius*

Kísérletünk főszereplői

© Lovas-Kiss Ádám

© Hollósi Zoltán

A különféle víznövények magjai a madarak lábára tapadt sárral és a tómederbe jutott béléssárral egyaránt terjedhetnek [a képen bicibé és kis kárókatona (lent) látható]

vociferus), majd kimutatták, hogy a kisebb és keményebb héjú magvak jobban ellenállnak az emésztésnek. Az átjutást befolyásoló tényezőként figyelembe vették a zúza szerkezetét, valamint a propagulumok által az emésztőrendszerben eltöltött időt. Az eddigi adatok alapján feltételezhető, hogy potenciálisan jóval több növényfaj magvai terjedhetnek madarak tápcsatornájában, mint ahány fajt eddig kimutattak. Emiatt kezdtünk kísérleteket végezni fogságban tartott tőkés récékkel, amelyekkel különböző növényfajok eltérő fizikai jellemzőkkel rendelkező magjait etettük meg, és vizsgáltuk, hogy a magvak milyen arányban jutnak át a récék tápcsatornáján, illetve milyen arányban őrzik meg csíráképességüket. Az eddig részletesen vizsgált 15 növényfaj közül 13 esetében tapasztaltunk az átjutott magvak esetében csírázást. Eredményeink alapján a jellemzően folyópartokon előforduló pillangósvirágú faj, a tekert csüdfű (*Astragalus contortuplicatus*) kemény héjú magvai

kiválóan ellenállnak a madarak emésztésének. Minden vizsgált réce ürülékéből előkerült a csüdfű magja, a megettetett magvak 24,7%-a jutott át látszólagos épségben, még az etetés után 21 órával gyűjtött ürülékmintákban is megtalálhatók voltak. Mivel a récefélék akár 68–70 km/órás sebességgel is repülhetnek, ez azt jelenti, hogy a faj magjai

vonuló példányok szervezetében akár ezer kilométeres távolságra is szállíthatódnak. Sok más rokonához hasonlóan a tekert csüdfű érintetlen magvainak csak igen kis hányada csírázik ki, mert a sértetlen maghéj megakadályozza a mag vízfelvételét. A récék béltraktusán átjutott magvak viszont a kontroll kísérletnél jóval nagyobb (27%-os) arányban csíráztak, majd egészséges növényekké fejlődtek. Az újabb kutatások fényében úgy tűnik, hogy a madarak által elfogyasztott magvak sokkal fontosabb szerepet játszanak a növények terjedésében, mint azt korábban gondolták.

Lovas-Kiss Ádám, Fekete Réka, Molnár V. Attila

A kutatás a TÁMOP-4.2.4.A/2-11/1-2012-0001 Nemzeti Kiválóság Program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

© Hollósi Zoltán

Nimfapapagáj idomítása – Madártávlatból

Olvasóink írták

A nimfapapagáj Ausztrália őshonos papagájfaja, amely napjainkban már világszerte közkedvelt díszmadár (A. Brehm nyomán)

AKOKABURA, VAGY KÖZISMERT nevén „kacagójancsi” (*Dacelo novaeguineae*) és a lantfarkúmadarak (*Menura spp.*) mellett Ausztrália jellegzetes madarai a kakadufélék. E család legkisebb képviselője a sokak által házi kedvencként tartott nimfapapagáj. Az első európaiak, akik élőben láthatták e csodás madarakat, valószínűleg James Cook kaptány legénységének tagjai voltak. John Latham angol orvos és ornitológus 1781-ben tarrajos papagájként tett említést a fajról. A nimfapapagáj először a skót író és természettudós, Robert Kerr próbálta osztályozni 1792-ben. Ő a *Psittacus* nemzetségbe sorolta, *Psittacus hollandicus* néven. Később a német Johann Georg Wagler átsorolta egy saját nemzetségbe, és *Nymphicus hollandicus* névre keresztelte 1832-ben. A ma is érvényes tudományos nemzetségnevét a görög mítoszok erdőlakó nimfáira utal (azok nőiességét, kecsességét

szimbolizálva keletkezett), a faji jelzőként használt „hollandicus” pedig Ausztrália egykori elnevezéséből (Új-Hollandia) ered. A faj felfedezését követően akkora sikere lett, hogy tömegesen exportálták e madarat az állatkereskedők megbízásából. A példányok jelentősen megszenvedték az akklimatizációt, meleg, száraz környezeti adottságokkal bíró hazájukhoz képest a hideg és csapadékos európai klíma nagy megterhelést jelentett számukra. Azonban a faj alkalmazkodóképességének köszönhetően hamarosan már fogságban tenyésztett madarak kerülhettek a kisállatkereskedésekbe. Így lett ez a faj a díszmadarak közül az egyik leggyakoribb. Az ausztrál hatóságok a faj kihalásának elkerülése érdekében 1894-ben export-tilalmat vezetett be. A nimfapapagáj küllemre némileg eltér a „tipikus papagáj” kinézetétől, hiszen nincsen pompás színezete, azonban jellemző rá is a büszke kiállás. Ezen madarak Ausztrália

belsejének, elsősorban a nyílt, bozótos, száraz területeinek őshonos lakói. Hatalmas csapatokban vándorolnak, ezeken belül a párok szorosan összetartanak. Elsősorban reggel és késő délután aktívak. Ilyenkor keresnek maguknak táplálékot, amely javarészt fűmagvakból áll, de nem vetik meg mezőgazdasági növényeket sem. A költési időszakban „hangyatojásokat” is gyakorta fogyasztanak. Napközben a nagy forróságban inkább a fákon pihennek. Kedves képet mutat az efféle társaság, amikor a fák ágain hosszú sorokban üldögélve, látszólag lélegzetüket is visszafojtva, bőbitájukat felmeresztve figyelnek minden közelgő veszélyre, hogy azután hirtelen felrebenne tovaszárnaljanak. Mivel visszahúzódó, óvatos madarak, ezért kerülnek az emberek lakta területeket és a partvidéket. A nimfapapagáj először októberben költ (ekkor ott tavasz van), majd másodszorra karácsony előtt vagy után. Fák odvaiban fészkel, fészek-

alja 6-8 fehér tojásból áll. A hím is részt vesz a kotlásban és a fiókanevelésben. Körülbelül 21 napig tart a kotlás, majd a fiókák 6-7 hetes fejlődést követően repülnek ki.

„ – Mit jelent az, hogy »megszelídíteni«?
– Olyasmí, amit nagyon is elfelejtettek - mondta a róka.
– Azt jelenti: kapcsolatokat teremteni.
– Kapcsolatokat teremteni?
– Úgy bizony - mondta a róka. (...)
– Jó, jó, de hogyan? - kérdezte a kis herceg.
– Sok-sok türelem kell hozzá - felelte a róka.
– Először leül szélre, tisztas távolba tőlem, úgy, ott a fűben. Én majd a szemem sarkából nézlek, te pedig nem szólsz semmit. A beszéd csak félreértések forrása. De minden áldott nap egy kicsit közelebb ülhetsz.”

(Antoine de Saint-Exupéry: *A kis herceg* - részlet)

A kis herceg rókája igazán szívhez szólóan meséli el, hogyan is kellene megszelídíteni egy állatot. Hiszen valahol minden idomítás alapja egy olyan egyed, jelen esetben egy papagáj, aki bízik az emberben. A sors úgy hozta, hogy két évvel ezelőtt befogadhattam egy nimfapapagáj az életembe: Tyütyüt. Vele való mély és nem mindennapi kapcsolatomban igazán megkönnyítette dolgomat az idomításban. Fő mottóm (a róka szavait megfogadva) a sok-sok türelem, és még annál is több szeretet! Hiszem, hogy amennyit egy állatnak megtaníthatunk, ő épp annyit, ha nem még többet tanít meg számunka arról, hogy „ki lakik benne”, vagy éppen arról, hogy hogyan lehet együttműködésünk eredményesebb.

A nimfapapagájok tanulékony madarak. Az idomítás alatt mérhetetlenül szoros kötődés alakul ki a gazda és papagája között. Nagyszerű módja annak, hogy különböző trükkökkel, játékos módon fejlesszük ezt a kötődést. A papagájoknak bámulatosan jó érzékük van a játékhoz. A varjúfélék és a papagájok agyában különösen nagy helyett foglal el a problémamegoldásért felelős központ. Ezt kiaknázva lehet a trükkököt játékosan megtanítani nekik.

Mert végső soron mik is a trükkök? Kezdetben problémák, amit meg kell oldani...

„Műhelytitkok” – egy trükk betanítása

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület 40. jubileumára egy meglepetést szerettem volna papagájom segítségével készíteni. A tanításához egy új módszert alkalmaztam: a klikker-tréninget. Korábban ezt nem használtam, mert egy picit úgy éreztem, elvész a közvetlen kapcsolat az ember és állata között. Egyfajta „távírányított kedvenc” lesz belőle, amely motorikus „pavlovi” robot módjára cselekszik. ... De miről is szól ez a módszer? A klikker-tréning tudományos alapját adja, hogy az állatok gyakrabban produkálják a pozitív élményekhez kötődő cselekvéseket,

© Szűcs Luca felvételei

a negatívval járókat pedig igyekeznék elkerülni. A tréning során a nekünk kívánatos viselkedési elemeket pozitív megerősítéssel rögzítjük az állatban, a negatívokat pedig figyelmen kívül hagyjuk. A klikkerrel tehát pontosan és egyértelműen jelezzük azt a pillanatot az állatunknak, amikor olyat tett, amiért a jutalom jár. A klikker egy tanítási segédeszköz. Arra jó, hogy megkönnyítse a kommunikációt köztünk és a kedvencünk között. Valójában legyőzi a különböző fajok közti kommunikációs szakadékot, és képes egyértelművé tenni, hogy mit helyeslünk, illetve mit várunk a madarunktól. Ezzel szemben az eddig alkalmazott „hagyományos” idomítás módszerrel a nekünk kívánatos viselkedési elemhez rövid vezényszót és kézjelet rendelünk, és eleséggel jutalmazzuk. Ezen eljárás sokkal közvetlenebb kommunikációt tesz lehetővé a gazda és állata

Nimfapapagájom a Madártávlat lapszámaiban és az MME születésnapi üdvözlőkártyáján (lent) lapozgatta a tréning során

között, viszont vannak buktatói. Verbálisan nem tudok olyan gyorsan és pontosan reagálni, mint a klikkerrel. Ennek következtében gyakoriak a „félreértések”, amelyek során nem pontosan úgy érti meg a feladatot, ahogy azt szeretném, vagy esetleg teljesen rosszul rögzül egy adott trükk-elem, amit később már nehéz korrigálni. Éppen ezért sikerült kidolgoznom egy olyan módszert, amely ötvözi a két idomítási rendszer pozitívumait, annak érdekében, hogy a trükk betanításának sikerességét maximalizáljam, és gyors eredmény érhessek el. Mi is a trükk? *Kinyitni egy Madártávlat magazint, amelybe egy zenélő képeslapot rejtettem, amit szintén kinyit és kitarja rajta szárnyát.* Laikus ember számár felmerül kérdés, hogyan veszek rá egy „diónyi agyú” madarat arra, hogy kinyisson egy képeslapot (vagy gördeszkázson, horgászson)?

A titok nyitja fokozatosságban rejlik. Bontjuk részekre a trükköt, és azokat gyakoroltassuk vele, egyesével haladva. Először csak azt a pillanatot jutalmazom a klikker hangjával, valamint jutalomfalattal, ha hozzáér a képeslaphoz. Ha már érti a feladatot, akkor a következőkben már csak akkor kap ösztönzést, ha csőrbe fogja az üdvözlőkártyát. Ezt úgy tudtam elérni, hogy az „orra elé” tettem a képeslapot, s amikor belesípelt, rögtön megnyomtam a klikkert és jutalmaztam eleséggel (valamint szóval, megfelelő hangletéssel is biztattam). Ha megmozdult vele, akkor már csak ahhoz járt jutalom. Mikor kinyitotta a képeslapot, kimondtam a megfelelő vezényszót, valamint az általa ismert kézjelet használva vezettem rá arra, hogy mit is szeretnék tőle. Így haladva szépen, lassan előre „minden nappal egy kicsit közelebb ülve” szinte bármilyen trükk játékosan elsajátítható.

Szűcs Luca

Az MME köszöntője megtekinthető az alábbi linken: www.youtube.com/watch?v=7cbuzsx_Q9w

A golyvás túzok

Ornitológia

© Steve Murphy

AZ AUSZTRÁL OUTBACK („isten háta mögötti vidék”) egyik ikonikus madara – egyben a kontinens egyetlen túzokfaja – a golyvás túzok (*Ardeotis australis*), amely az egyik legnagyobb termetű túzokféle. Az *Ardeotis* nemzetségbe tartozó óriástúzokot (*A. kori*), arab túzokot (*A. arabs*), indiai túzokot (*A. nigriceps*) és golyvás túzokot (*A. australis*) régen – tollazatuk hasonlósága miatt – egy fajba sorolták. Az afrikai elterjedésű óriás- és arab túzok közelebbi rokonságban vannak egymással, míg a másik két faj tőlük távolabb áll (de egymásnak nagyon közeli rokonai), ami dürgési viselkedésüknek a két afrikai fajtól való jelentős különbségben is megnyilvánul (ezért az indiai és a golyvás túzokot régebben a *Choriotis* vagy az *Austrotis* nemzetségbe sorolták).

A kakasok territóriumukon belül felváltva több dürgőhelyet használ-

nak. A dürgő kakas először kicsit megemeli mellét, nyakát kinyújtja, majd felfújja a nyelöcsövéhez kapcsolódó ún. nyakzacskóját, ami ilyenkor egészen a földig lelógathat. Ezután testét még jobban kihúzza, nyakát szinte függőlegesen tartja, pofáját és torkát is felfújja, farkát pedig a hátára csapja. Ebben a testhelyzetben forog ide-oda, eközben felfúj, földig lógó nyakzacskója feltűnően himbálózik. Csőrét meghatározott ütemben nyitogatja, és kb. tizenkét másodpercenként mintegy egy másodperc hosszúságú torokhangot hallat. Ha egy tojó jelenik meg a dürgőhelyen, akkor azt követi, körbetopogja, a földre lapult tojó hátára áll, gyengéden csipkedi a fejét, majd kiterjesztett szárnyaikon támaszkodva megtörténik a pázás.

A golyvás túzok elsősorban a nagy, nyílt füves területek madara, de a ritkás, alacsony bozótosokban és a fákkal szórványosan tarkított tájakon is előfordul. Gyakran látható

a bozóttüzekben leégett és az utánuk regenerálódó területeken is. Fészkelőhelyét a teljesen nyílt és a valamivel jobb fedettséget biztosító élőhelyek átmeneti részein választja.

Ausztrália északi – csapadéokban bővelkedő – részén állandó madár,

a kontinens más részein viszont a szárazabb időszakok elől a csapadékosabb területekre húzódik. A növényi részek – hajtások, levelek, magvak, gyümölcsök – mellett

jelentős az állati eredetű tápláléka is (puhatestűek, soklábúak, rovarok, hüllők, madárfiókák és kisemlősök). Gyakran jelenik meg olyan a helyeken, ahol nagyon elszaporodtak az egyenesszárnyúak vagy a rágcsálók. A bozóttüzek környékére is a bőséges táplálék (elpusztult, megperzselődött vagy a tűz elől menekülő állatok) miatt húzódik.

© Hádárics Tibor

A golyvás túzokról az első híradás 1770-ből, tehát Ausztrália **James Cook** általi felfedezésének évéből származik. Az *Endaeavour* 1770 májusában a **Cook** által Round Hill Headnek elnevezett hely – amely az 1970 óta a Seventeen Seventy nevet viselő település mellett van – előtt horgonyzott le, a legénység itt lépett második alkalommal az általuk alig egy hónappal korábban (1770. április 29-én) birtokba vett kontinens földjére. **Cook** kapitányt a szárazföldre elkísérte az expedíció botanikusa, **Joseph Banks**, és annak segédje, az ugyancsak botanikus, dán **Daniel Solander**. Ők voltak az első európaiak, akik golyvás túzokkal találkoztak. A hajónapló tanúsága szerint főleg ugyanolyan vízi és szárazföldi madarakat láttak itt is, mint az első partraszálláskor a Botany Bayben, de itt egy túzok is eléjük került, amit el is ejtettek, ezért az öblöt Bustard Baynek nevezték el. A lelőtt túzokkakasról **Daniel Solander** részletes latin nyelvű feljegyzést készített, ami az egyik első tudományos igényű leírás egy ausztráliai állatfajról. A lelőtt túzokot másnap elkészítet-

ték vacsorára, erről **Banks** ezt írta a naplójába: „mindannyian egyetértettünk abban, hogy messze ez volt a legfinomabb étel, amióta elhagytuk Angliát, és a madár 15 fontos súlya okán nemcsak, hogy jó volt, de bőséges is”.

A fajt tehát már 1770-ben felfedezték, pontos tudományos leírására – amely **John Edward Gray** nevéhez fűződik – azonban csak **Georges Cuvier** *The Animal Kingdom* című művének 1829-ben megjelent 8. kötetében került sor.

A madarat természetesen az őslakosok is ismerték, és – minthogy szinte egész Ausztráliában elterjedt – sokféle elnevezése van a különböző nyelveken: kawukawuni, danimila, jegban, arwengerrp, jambirrína, wardilyka, penuk, rankurrji, barrulga stb. Ausztrália őslakóinak hiedelemvilágában (Álomidő) is előfordul, több legendában szerepel.

Ausztrália őslakóinak táplálkozásában fontos szerepe volt a golyvás túzoknak, illetve van még ma is. Rendszeresen vadászták (sőt a védelem ellenére még most is vadásszák), hiszen e nagy madár húsa és tojása a kietlen ausztrál vidéken fontos és bőséges táplálékforrást jelent számukra. Az elejtett túzok tollait tűz felett leperzselték, a madarat kizsigerelték, majd megsütötték. A golyvás túzok több törzs totemállata (tollait, főleg a fehér színűeket, szertartásokon is használják), ezért fogyasztása ezeknél a törzseknél vagy teljesen tilos, vagy meghatározott esetekben számít tabunak. Vannak olyan törzsek, ahol a fiatal fiúk és lányok addig nem ehetnek belőle, amíg át nem esnek a felnőtté

Mese a golyvás túzokról

Az egyik (több változatban is ismert) történet szerint a túzok féltékenykedett az emura, mert az – hatalmas termete és sok fiókája miatt – a madarak királya volt. Irigyelte, hogy az emu olykor magasan szárnyal az égen, máskor meg gyorsan és kitaróan szalad a földön. A túzok szeretett volna a király lenni, de tudta, hogy erővel nem győzheti le vetélytársát, ezért cselhez folyamodott. Úgy tett, mintha elvesztette volna a szárnyait, és meggyőzte az emut, hogy a madarak, akik már szintén nem tudnak repülni, ki fogják őt nevetni a repülés miatt, hiszen a gyaloglás az igazán előkelő dolog, a túzokok és az emberek is így tesznek. Az emu nem gyanakodott, s mivel nem akarta elveszíteni tekintélyét, levágta a szárnyait. Következő találkozásukkor kiderült az átverés, hiszen a túzok nevetve elrepült, hogy elújságolja a többi madárnak az emu hiszékenységét. A dühös, immár szárny nélküli emu azonban bosszút esküdött. Sok fiókáját ott-hon hagyva, csak a két legnagyobb ment el élelmet keresni egy olyan helyre, ahol a túzok élt a családjával. Látta, hogy a szülők keményen küzdöttek, hogy találjanak elég eleséget a sok fiókának, ezért azt tanácsolta nekik, hogy a két legerősebb kivételével öljék meg a fiatalokat – láthatják, hogy ő maga is így tett –, akkor sokkal könnyebb lesz felnevelni őket. Amikor másnap ismét találkoztak, a túzoknak már csak két fiókája volt, és azt mondta, hogy ésszerűnek találta az emu felvetését, így megszabadult a többitől. Az emu gúnyos nevetésben tört ki, a túzokot még magánál is bolondabbnak nevezte, hiszen egy madár hatalma nem a röpte erejétől, hanem utódainak sokaságától függ. Azóta röpképtelen az emu, és azóta van a túzoknak csak két fiókája.

válásukat jelentő beavatási szertartáson; a tilalmat megszegők – úgy hiszik – megvakulnak vagy valami más csapás éri őket. Egyes észak-ausztráliai törzseknél a terhes nők nem fogyaszthatják, mert elvetélhetnek vagy értelmileg sérült gyereket szülhetnek.

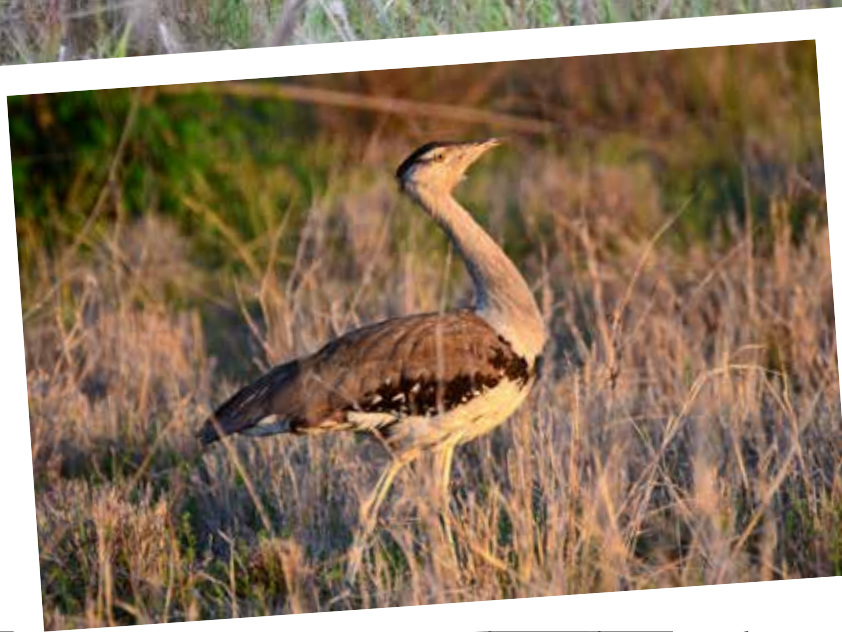
A 19. században és a 20. század első felében az európai telepesek, illetve a kontinens belső területeinek felfedezői is előszeretettel vadásztak

© Hadarics Tibor felvételei

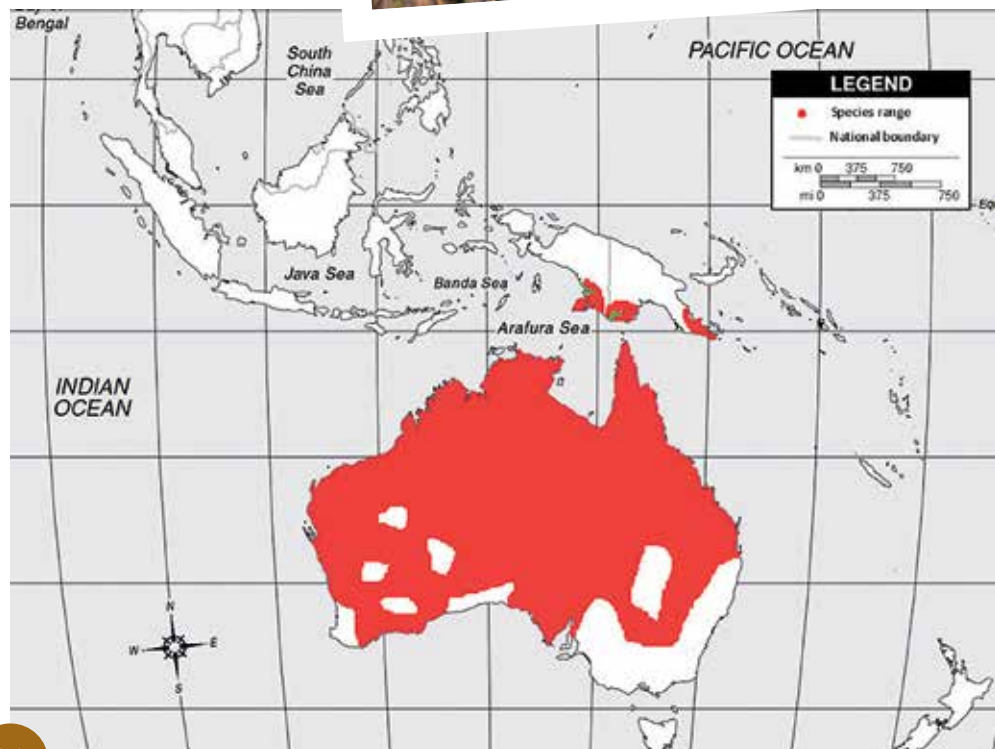
az általuk csak vadpulykának, alföldi pulykának vagy bozótpulykának nevezett golyvás tűzokra, amelynek húsa számukra is fontos táplálékként szolgált. A korábban szinte egész Ausztráliában előforduló madár állománya a vadászat, a településhálózat

létrejött, az élőhelyeik mezőgazdasági területekkel alakítása, illetve a betelepített nem őshonos állatfajok – az üregi nyulak élőhelyeket átalakító jelenléte, a vörös rókák

predációja – miatt a 20. század első felében csökkenésnek indult, elterjedési területének déli részén a faj erősen megritkult, délkeleti részéről pedig teljesen eltűnt. 1940-ben történt védetté nyilvánítása óta állománya – legalábbis Ausztrália északi területein – stabilizálódott, Új-Dél-Wales és Victoria államokban viszont ma is a veszélyeztetett, Dél-Ausztráliában pedig a sebezhető fajok közé sorolják. Jelenleg az élőhelyek átalakítása, a települések egyre jelentősebb térhódítása, a gépjárműforgalom, a mezőgazdaság egyre intenzívebbé válása veszélyezteti. Az IUCN jelenlegi besorolása szerint – egész elterjedési területét figyelembe véve – a nem veszélyeztetett (*least concern*) madárfajok közé tartozik.

Hadarics Tibor

Madárgyűrűzési Központ a világhálón:

Érdekes madármegkerülések

Madárgyűrűzés

© Nige Lound

Dankasirályok

AZ ELMŰLT IDŐSZAKBAN a Madárgyűrűzési Központba beérkezett, kiegészített (gyűrűzési adattal együtt lezárt) megkerülésekből válogattunk. A külföldön gyűrűzött madarak adatainak kiegészítése rövidebb-hosszabb idővesz igénybe, így jelen válogatásban is található néhány korábbi megkerülési adat, amelyeket az elmúlt hónapokban zártunk le. A gyűrűzők, megfigyelők, megtalálók vagy adatközlők neveit technikai okok miatt nem minden esetben és teljes terjedelemmel tudjuk feltüntetni. A közölt gyűrűzési összesítések tájékoztató jellegűek, a lapzártáig beérkezett adatok alapján készültek.

Bütykös hattyú

Többször hírt adtunk már arról a bütykös hattyúról, amelyet még 1999-ben jelöltek (*Fodor András*) a Fertő tavon. Ezt a madarat idén is megfigyelték (*Szinai Péter*) a területen, 5 fiókával. Nyakgyűrűjét 2011-ben kapta ugyanitt, ezidáig összesen 47 megfigyelési adatát tartjuk nyilván. Jelenleg ez a legidősebb nyilvántartott hazai gyűrűzésű bütykös hattyú az adatbankban.

Kis kócsag

Az idei évtől a kis kócsagok is kapnak színes (narancssárga) jelölőgyűrűt. Ezek közül az első külföldi megfigyelés szeptember közepén történt, egy Sumonyban jelölt (*Laczik Dénes*) madarat Horvátországban, Kopácson figyeltek meg (*Adrián Tomik*). Az eddig beérkezett adatok alapján idén 33 kis kócsagot jelöltek meg színes gyűrűvel.

Nagy kócsag

Szeptember közepén egy hazai jelölésű, piros gyűrűs nagy kócsagot figyeltek meg (*Jan Szczebanek*) Lengyelországban, a Gdanski-öböl partvidékén. A madarat Cegléd közelében jelölték (*Szénási Valentin*) 2009-ben. Jelenleg ez a legészakibb nagy kócsag megkerülés a hazai adatbankban.

Szerecsensirály

Már 2013-ban is hírt adtunk arról a hazai gyűrűzésű, idős szerecsensirályról, amit idén szeptemberben ismét megfigyeltek (*Simon Cavailles*) Bretagne partvidékén (Franciaország). A madarat 1997-ben a Korom-szigeten (Szegedi

Fehér-tó) fiókaként jelölték (*Veprík Róbert*). A mostani megfigyelés a madár 90. adata. Az első színes gyűrűjét 2003-ban elvesztette, de 2006-ban visszafogták Lengyelországban (Kozielno) költőkolóniában. Ekkor új acélgyűrűt és színes (piros) gyűrűt is kapott. Jelenleg ez a legidősebb szerecsensirály az adatbankban. Elsősorban Franciaországból és Lengyelországból vannak leolvasásai, továbbá néhányszor észlelték Spanyolországban és egyszer Belgiumban. Itthon a gyűrűzését követően eddig nem került szem elé.

Dankasirály

Egy hazai jelölésű, színes (piros) gyűrűs dankasirályt figyeltek meg (*Nige Lound*) több alkalommal is a Wash-öböl északi részén (Kelet-Anglia) az utóbbi hónapokban. A madarat idén márciusban jelölték (*Szász Előd*) a soproni szeméttelen. Ez az első Magyarországon jelölt dankasirály megkerülés Nagy-Britanniában. Az adatbankban őrzünk egy 1913-as magyar gyűrűzésű adatot is, de azt Csehország területén jelölték (*Loos Kurt*), és még abban az évben lelőtték

© Hegedűs Dániel

Angliában, szintén a Wash-öböl környékén. Továbbá van még egy olyan spanyol gyűrűs dankasirály is a hazai adatbankban, amit itthon is (Fertőszentmiklós, *Pellinger Attila*) és Dél-Angliában is megfigyeltek.

Egy idén, a Rétszilasi-halastavakon jelölt (*Színai Péter*) dankasirályt olvastak le Korfun, augusztus közepén (*Giannis Gasteratos*). Ez az első hazai jelölésű színes gyűrűs dankasirály megfigyelés Görögországban. Ezen kívül 15 kézrekerülési adatot tartunk nyilván a balkáni országból, amelyek 1909 és 1976 közöttiek.

Még tavasszal Isztambulban figyeltek meg egy hazai gyűrűzésű dankasirályt. A madarat 2013 őszen jelölték (*Domján András*) színes (piros) gyűrűvel a szegedi szemételepen. Ez az első hazai színes gyűrűs dankasirály leolvasás Törökországban. Ezen kívül 2 kézrekerülési adatot tartunk nyilván innen (1974, 1982).

Sárgalábú sirály

Szeptember közepén egy Bulgáriában jelült, színes (kék) gyűrűs fiatal sárgalábú sirályt figyeltek meg (*Domján András*) a szegedi szemételepen. A madarat idén tavasszal gyűrűzték Rusze közelében. Ez az

© Jan Szczepek

Nagy kócsag
Fent: Kis poszáta

első bolgár gyűrűs sárgalábú sirály az adatbankban.

Szalakóta

Egy magyar gyűrűs szalakótát lőttek le ÉNy-Egyiptomban szeptember elején. A madarat idén jelölték (*Borbáth Erna*), költő madárként, odúban Kardoskúton. Ez az első hazai gyűrűzésű szalakóta megkerülés Egyiptomban.

Karcza Zsolt

Füsti fecske

Szeptember végén egy magyar gyűrűs füsti fecskét fogtak vissza (*Yael Lenard*) az Izrael déli szegletében működő Eilati gyűrűző állomáson. A madarat egy hónappal korábban gyűrűzték a Famosi gyűrűzőtáborban (*Vizkert András*). Ez a harmadik hazai gyűrűs füsti fecske megkerülés Izraelben, egyben az első Eilatban. Itthon eddig összesen 2 izraeli gyűrűs füsti fecskét fogtak vissza, mindkettőt 2012-ben a Famosi gyűrűző-állomáson.

Kékbegy

Szeptember közepén egy spanyol gyűrűs kékbegyét fogtak vissza a Fehér-tavi Ornitológiai Táborban (FOT, *Tokody Béla*). A madarat egy évvel korábban jelölték Alicante közelében. Ez a harmadik spanyol gyűrűs, egyben a legtávolabbi (1933 km) kékbegy megkerülés a hazai adatbankban. Spanyolországban eddig négy haza gyűrűs példány került meg, ezeket Fülöp-házán (1989), Dinnyésen (2004), Fenépusztán (2008) és Izsákon (2009) jelölték.

Énekes nádi poszáta

Egy hazai gyűrűs énekes nádi poszáta repült üvegnek Dániában. A balesetet a madár túlélte, és rövid fogság és azonosítás után elengedték (*Lis Knudsen*). A madarat az Ócsai Madárvártán jelölték (*Benei Zsolt*) 2013 nyarán. Ez az első magyar gyűrűs énekes nádi poszáta megkerülés Dániában. Itthon eddig egy dán gyűrűs madár került meg, a Ferencmajori gyűrűzőtáborban fogták vissza 2010-ben (*Bátty Gellért*).

Kis poszáta

Idén májusban Budapesten, Soroksáron egy finn gyűrűs kis poszátát fogtak vissza (*Hegedűs Dániel*). A madarat 2013 augusztusának közepén jelölték (*Juhani Lokki*) Finnország DNy-i területén. Ez az első finn gyűrűs kis poszáta megkerülés Magyarországon, egyben a legészakabbi kis poszáta adatunk. A hazai gyűrűs példányok közül eddig kettő került meg Finnországban, egy Tömördön (2004.), és egy Szalonnán (2006) jelölt.

Érdekes madármegfigyelések

(2013. október – 2014. szeptember)

Faunisztika

© Erőss Márta

Hosszúcsőrű
cankógoda

AKÖVETKEZŐKBEN RÖVID ÁTTEKINTÉST szeretnénk nyújtani a 2013 októberének elejétől 2014 szeptemberének végéig terjedő időszak legérdekesebb faunisztikai megfigyeléseiből. Az itt következő – Magyarországon jórészt nagyon ritkán előforduló – madárfajok adatainak nagy része a Nomenclator Bizottság által hitelesítendő, ez viszont a legtöbb esetben még nem történt meg, ezért sem az előfordulások pontos időpontját, sem a megfigyelők nevét nem közöljük.

Október

A hónap legelején egy vándorfüzikét (*Phylloscopus inornatus*) fogtak és gyűrűzték Tömördön, a Hejőpapi melletti kavicsbányatavaknál pedig egy szélesfarkú halfarkast (*Stercorarius pomarinus*) láttak. Október első hetében a Hortobágyi-halastavon két fiatal, a balmazújvárosi Virágoskúti-halastavon pedig egy fiatal vándorpartfutót (*Calidris melanotos*) figyeltek meg; Ócsán

egy vándorfüzikét (*Phylloscopus inornatus*) fogtak és gyűrűzték, és ennek a fajnak egy másik példánya Hódmezővásárhelyen is szem elé került. A hónap második hetében a dunatetői Böddiszéken egy laposcsőrű víztaposó (*Phalaropus fulicarius*), az apaji Űrbői-halastavakon pedig egy fiatal vándorpartfutót (*Calidris melanotos*) bukkant fel (utóbbi még majdnem két hétig a területen maradt). Október harmadik hetében a debreceni botanikus kertben egy vándorfüzikét (*Phylloscopus inornatus*), Senta közelében egy fakó keselyűt (*Gyps fulvus*), a Hortobágyi-halastavon pedig két öreg kis hattyút (*Cygnus columbianus*) figyeltek meg. A hónap utolsó harmadában Apajon és a Berettyóújfalui határban lévő Andaházán többször láttak egy-egy fiatal lilebíbicit (*Vanellus gregarius*) (18. és 19. hazai előfordulás), a hortobágyi Csécsi-halastavon pedig egy fiatal hosszúcsőrű cankógoda (*Limnodromus scolopaceus*) bukkant fel (ennek

az Északkelet-Szibéria és Alaszka tundraín költő fajnak ez mindössze a harmadik előfordulása Magyarországon). Ugyanebben az időszakban a balmazújvárosi Virágoskúti-halastavon egy fiatal csüllöt (*Rissa tridactyla*), Balatonöszödön egy immatur halászsirályt (*Larus ichthyaetus*) figyeltek meg, a naszályi Ferencmajori-halastavaknál pedig két fiatal barna zsezsét (*Carduelis flammea cabaret*) fogtak és gyűrűzték.

November

A Hortobágyon októberben már látott hosszúcsőrű cankógodát (*Limnodromus scolopaceus*) a hónap elején és közepén még a Csécsi-halastavon látták, a hó végén viszont már a Fényesi-halastavon tűnt fel. November első hetében egy vándorfüzikét (*Phylloscopus inornatus*) fogtak és gyűrűzték Homokmégven. A hónap második hetében egy öreg szélesfarkú halfarkast (*Stercorarius pomarinus*) láttak Szántódon, majd másnap

Balatonföldváron. November közepén egy fiatal sztyeppi lilét (*Charadrius asiaticus*) figyeltek meg a kardoskúti Fehér-tónál (ennek a Kaszpi-tengertől északra, illetve a közép-ázsiai sztyeppéken és félsivatagokban fészkelő fajnak ez volt az első magyarországi előfordulása). A hónap harmadik hetében két barna zsezsét (*Carduelis flammea cabaret*) fogtak és gyűrűztek a nyíregyházi Szelkő-tónál, és Apácatornán is észlelték ezt az alfajt ebben az időszakban. Ugyancsak november harmadik hetében egy ázsiai pettyeslile (*Pluvialis fulva*) tartózkodott néhány napig az Apaji-halastavakon (ennek az észak-szibériai fajnak ez a harmadik magyarországi előfordulása). A hó utolsó harmadában a Duna kölkedi szakaszán egy fiatal csüllöt (*Rissa tridactyla*), a fertőújlaki élő-helyrekonstrukción pedig három öreg és egy fiatal kis hattyút (*Cygnus columbianus*) figyeltek meg.

December

A Hortobágyon októberben és novemberben is már látott hosszúcsőrű cankógodát (*Limnodromus scolopaceus*) a hónap harmadik hetében ismét többször észlelték a Fényesi-halastavon. Az év utolsó napján egy öreg hím törpekuvikt (*Glaucidium passerinum*) figyeltek meg az Aggteleki-karszton.

Január

A hónap első hetében először a Zala megyei Dióskál közelében, majd Szögliget határában észlelték egy-egy hím törpekuvikt (*Glaucidium passerinum*). Január harmadik hetében egy öreg kanadai lúd (*Branta canadensis*) először a Soponyai-víztárolón, majd Tác közelében került szem elé.

Február

A hónap legelején Szögliget közelében ismét észlelték egy hím törpekuvikt (*Glaucidium passerinum*). Nyilván az enyhe télnek köszönhetően február második hetében Battonyán egy királyfűzike (*Phylloscopus proregulus*), a hónap harmadik hetében Nagyharsányban pedig egy vándorfűzike (*Phylloscopus inornatus*) került szem elé. Február legvégén az örvös lúd Kanada, Alaszka és Északkelet-

Szibéria arktikus tundráin fészkelő alfajának (*Branta bernicla nigricans*) egy immatur példányát látták a Tiszacsege határában lévő Cserepes-pusztán (az adat hitelesítése esetén ennek az alfajnak ez lenne az első hazai előfordulása).

Március

A hónap harmadik hetének végén egy öreg rozsdás nádiposztát (*Acrocephalus agricola*) fogtak és gyűrűztek a Sumonyi-halastónál (ez a 17. hazai előfordulása a fajnak), ugyanezen a területen néhány nappal később egy öreg hím örvös réce (*Aythya collaris*) tűnt fel, amely azután még április első két hetében is a halastavon tartózkodott (ennek az észak-amerikai fajnak ez a negyedik magyarországi előfordulása). Március negyedik hetvégén egy öreg tojó barna zsezsét (*Carduelis flammea cabaret*) fogtak és gyűrűztek Salgóháza közelében.

Április

A hónap második hetvégén egy öreg hím örvös réce (*Aythya collaris*) – talán ugyanaz a madár, amelyet márciusban és április első felében még a Sumonyi-halastavon láttak – bukkant fel a Szegedi-Fertőn és a Fehér-tavon. Ugyanezen a hetvégén egy hím citrombillegető (*Motacilla citreola*) láttak Nagy-pirit közelében. Április közepén előbb a fertőújlaki Borsodi-dűlőben, majd a naszályi Ferencmajori-halastavaknál figyeltek meg egy-egy angliai barázdabillegetőt (*Motacilla alba yarrellii*) (ennek az alfajnak ezek a negyedik és ötödik hazai adatai). A hónap harmadik harmadában a Duna Halásztelek előtt elterülő zátonyán egy, a balmazújvárosi Nagy-sziken kettő, Királyszentistván közelében és az apaji Csikóháti-halastavakon pedig egy-egy citrombillegető (*Motacilla citreola*) került szem elé. Április utolsó hetében a Gyál melletti bányatavaknál egy harmadik nyári tollazatú korallsirályt (*Larus audouinii*) figyeltek meg (ennek a nagyon ritka mediterrán sirályfajnak ez mindössze a második előfordulása Magyarországon). A hónap legvégén egy immatur kuhit (*Elanus caeruleus*) láttak a dunatétleni Böddi-székenél.

Május

A hónap első hetében Hercegszántó közelében egy elpusztult fakó keselyűt (*Gyps fulvus*) találtak (a madár a rajta lévő jelölések szerint a bulgáriai vissztelepítési programból származott). Ugyanebben az időszakban Karcag határában (Magyarka) egy öreg cankópartfutó (*Tryngites subruficollis*) került szem elé. Május második hetében a makói Montág-pusztán egy hím kalandrapacsirtát (*Melanocorypha calandra*) (hetedik hazai adat), Ferihegyen (Budapest) egy kuhit (*Elanus caeruleus*), Karcag határában egy hím vörösféjű gébicset (*Lanius senator*), az orosházi Új-halastavaknál pedig egy öreg terekcankót (*Xenus cinereus*) láttak. Május közepén két öreg borzas gödényt (*Pelecanus crispus*) bukkant fel a hortobágyi Fényes-halastavon, és ugyanezeket a madarakat látták pár nappal később a Hortobágyi- és az Elepi-halastavon is. Szintén a hónap közepén a Tiszacsege határában lévő Kecskésen 13 (közülük 12 egy csapatban!) – észak-északnyugati irányba húzó – ékfarkú halfarkast (*Stercorarius parasiticus*) figyeltek meg. Május harmadik hetében Balmazújváros közelében (Lászlóháza) és Bugyi mellett is láttak egy-egy hím vörösféjű gébicset (*Lanius senator*), a mikepércsi Tócsó-Kösely-víztárolónál pedig egy tojó citrombillegetőt (*Motacilla citreola*) került szem elé. A hónap utolsó hetében újabb két vörösféjű gébicset (*Lanius senator*) tűnt fel, az egyik Zalaszentánál, a másik pedig Szokolya közelében.

Június

Június első hetében egy öreg borzas gödényt (*Pelecanus crispus*) figyeltek meg a Hortobágyi-halastavon (öt nap múlva még ugyanott látták). Ugyancsak június első hetében egy éneklő hím karmazsinpirókot (*Carpodacus erythrinus*) észlelték Fertőújlak közelében, és ekkor bukkantak fel először ennek a fajnak az egyedei (legalább három – egy öreg hím, egy immatur hím és egy tojó – példány) a kőszegi Abért-tó mellett is, amelyek aztán egészen július harmadik hetéig ott tartózkodtak (valószínűleg fészkeltek, bár a fészket nem sikerült megtalálni). A hónap második hetében

© Szilágyi Attila felvételei

Alsónemesapáti határában is észlelték egy éneklő hím karmazsinpirókot (*Carpodacus erythrinus*), Berettyóújfalun pedig egy borzas gödényt (*Pelecanus crispus*) láttak. Június közepén fehérgólyagyűrűzés közben fészkelő berki verebet (*Passer hispaniolensis*) találtak az egyik bácsborsódi gólyafészkekben (ennek a mediterrán és közel-keleti elterjedésű – de az utóbbi időben észak felé terjeszkedő – fajnak ez az első előfordulása Magyarországon), a párnak második költése is volt, így egészen július végéig lehetett velük találkozni ennél a gólyafészeknél. A hónap negyedik hetében öreg ékfarkú halfarkast (*Stercorarius parasiticus*) láttak Balmazújváros felett, a hó végén pedig egy kenti csér (*Sterna sandvicensis*) tűnt fel.

Július

A hónap elején egy nyíl-farkú halfarkast (*Stercorarius longicaudus*) láttak Balmazújváros felett, Nagyacsád légterében pedig egy öreg ékfarkú halfarkas (*Stercorarius parasiticus*) került szem elé. Július közepén egy gépkocsi által elgázolt vörösfarkú egerészölyv (*Buteo buteo vulpinus*) tetemét találták meg Sopronhorpács és Zsira között. A hónap harmadik hetében egy subadult ékfarkú halfarkast (*Stercorarius parasiticus*) láttak Balatonmárfiafürdőnél, a Fertőn (Rákosi-öböl) pedig 11 kenti csér (*Sterna sandvicensis*) jelent meg nagyon rövid időre (ez a Magyarországon valaha látott

Cankópartfutó

legnagyobb kenticsér-csapat). A hó végén Siófokon is észlelték egy öreg ékfarkú halfarkast (*Stercorarius parasiticus*).

Augusztus

A hónap első napjaiban egy öreg nyíl-farkú halfarkast (*Stercorarius longicaudus*) láttak balmazújvárosi Nagy-sziken, a Sopron melletti Nemes-kútnál pedig egy fiatal karmazsinpirókot (*Carpodacus erythrinus*) fogtak és gyűrűztek. Augusztus első hetében egy öreg kenti csér (*Sterna sandvicensis*) bukkant fel Abádszalóknál a Tisza-tavon (az első megfigyelést követően még két hétig többször látták, volt olyan alkalom, hogy egyszerre két madarat is), ugyanezen a héten

ennek a fajnak egy másik öreg egyede pedig Balatonmárfiafürdőn került szem elé. Szintén augusztus első hetében figyeltek meg először azt az immatur ékfarkú halfarkast (*Stercorarius parasiticus*) a szegedi Fehér-tavon, amely aztán még három hétig azon a környéken (Fehér-tó, Szegedi-Fertő) tartózkodott. A hónap közepén egy öreg berki nádiposztát (*Acrocephalus dumetorum*) fogtak Tömördön (ennek az északi és keleti elterjedésű, Indiában telelő nádiposztátfajnak – az adat hitelesítése esetén – ez lenne az első előfordulása Magyarországon). Augusztus utolsó hetében a Tisza-tavon (Abádszalóknál) lát-

tak egy öreg ékfarkú halfarkast (*Stercorarius parasiticus*).

Szeptember

A hónap első napjaiban (és a hó közepén újra) egy fiatal feketeszárnyú székicsért (*Glareola nordmanni*) láttak Berettyóújfalun határában (Andaháza). Szeptember első hetében egy hím citrombillegetőt (*Motacilla citreola*) észlelték a makói Montág-pusztán, és ebben az időszakban tűnt fel először a dunatétleni Böddi-széken az a fiatal ékfarkú halfarkas (*Stercorarius parasiticus*) is, amelyet még több mint két hétig számos alkalommal megfigyeltek ugyanott. A hónap második hetében Noszlop közelében egy szántóföld felett, tíz nappal

© Mogyorósi Sándor felvételei

Vándorsólyom (*Falco peregrinus*) szitálása

2014. ÁPRILIS 24-ÉN Molnár Zsoltot és vendégeit vezettem Hortobágy-Halastó madarainak megfigyelésére. A 2-es tó sarkán álló toronyból szemléltük a nagyszámú vízimadarat, amelyek között feltűnően sok, mintegy 70 kis vöcsök (*Tachybaptus ruficollis*) tartózkodott.

A torony fölött átszállva egy öreg vándorsólyom csapott le a tóra, és a víz fölött alacsonyan haladva nagy riadalmat okozott. A kis vöcsökök egyik 8-10 példányos csapatára vágott rá, de azok még idejében lebuhtak a víz alá. A sólyom nagy kört írt le, majd ugyanoda visszatérve újra próbálkozott, de ismét sikertelenül. Ekkor, nagy meglepetésünkre, a kis vöcsökök lebukásának pontja felett az élénk szélnek fordulva szitálni kezdett, kb. 3 méteres magasságban. Ezt a vándorsólyomtól annyira idegen és hihetetlen egy helyben lebegést mintegy 10-12 másodpercig produkálta, majd eredménytelenül és immár véglegesen távozott.

Mivel sem a 45 évre visszanyúló megfigyeléseimben nem volt ilyen példa, sem pedig a nagy számban átnézett szakirodalomban nem találtam a szitálására vonatkozó utalást, a furcsa esetet érdemesnek tartottam közreadni. Megjegyzem, hogy a Hortobágy nagyobb halastavain, de árvizek, belvizek idején a pusztát borító elöntéseknél is rendszeres a vándorsólyom vízimadárzsákmányolása, de áldozatait jellemző módon a vízről felrebbenésük után a levegőben ejti el. Csörgő recét (*Anas crecca*) elfogó és elhurcoló vándorsólymot legutóbb 2012. március 3-án láttam és fényképeztem a Nagyiváni-pusztán.

Kovács Gábor

Szélesfarkú
halfarkasok

később pedig Tomajmonostora határában láttak egy-egy fiatal ékfarkú halfarkast (*Stercorarius parasiticus*). A hónap közepén előbb a karcagi Kecskeri-víztárolón észleltek egy fiatal szélesfarkú halfarkast (*Stercorarius pomarinus*) (ezt a madarat szeptember végéig még két alkalommal látták ugyanott), majd szeptember harmadik hetében a Fertőn (Hegyközi-öböl)

és a Kis-Balatonon (Nagyrada) is két-két fiatal példányát látták ennek a fajnak. A hónap negyedik hetében a Hajdúszoboszló községhatárában lévő Angyalháza-pusztán egy fiatal cankópartfutót (*Tryngites subruficollis*) (12. hazai előfordulás), a kardoskúti Fehér-tavon egy fiatal lilebíbicit (*Vanellus gregarius*) (20. hazai előfordulás), Pátka határában (Páskom) pedig egy vándor-

fűzikét (*Phylloscopus inornatus*) figyeltek meg. A hó végén egy beteg, fiatal szélesfarkú halfarkast (*Stercorarius pomarinus*) találtak Siófoknál a Balatonon (a madár még aznap el is pusztult), és ugyanennek a fajnak egy szintén fiatal egyedét látták a Tisza-tavon is (Abádszalóknál). Szintén szeptember végén Lovászpata közelében egy fakó keselyűt (*Gyps fulvus*), a Duna budapesti szakaszán pedig egy ékfarkú halfarkast (*Stercorarius parasiticus*) figyeltek meg.

Köszönet illeti a madarak – név szerint ugyan nem említett – megfigyelőit, hogy adataikat közkinccsé tették. Kérjük, hogy – amennyiben eddig még nem tették meg – a megfigyelések részletes dokumentációját mielőbb juttassák el a Nomenclator Bizottság titkárához (Simay Gábor, e-mail: nomenclator@birding.hu). Az itt felsorolt adatok nagyrészt az érdekes megfigyeléseket közlétező www.birding.hu, illetve a www.rarebirds.hu internetes oldalakról származnak.

Összeállította: Hadarics Tibor

Mezei veréb (*Passer montanus*) négyyszeri költése

AHAZAI VONATKOZÁSÚ MADÁRTANI szakirodalom szerint a mezei verebek április és július (augusztus) között kétszer költenek. A „Magyarország állatvilága” sorozat 1958-ban megjelent, Madarak című kötete szerint „évente két, esetleg harmadik költése is van.” (A háromszori költését én is többször regisztráltam már az elmúlt években.) 2014-ben Karancslapujtón a Honvéd utcában a családi házam kerítése melletti favillanyoszlóra 3,5 méter magasan kihelyezett „B” típusú deszkaodúban négyyszeri költését észleltem a mezei verebnek.

- I. költés:** IV. 21. – 6 tokos fióka;
IV. 30. – tollas fiókák
- II. költés:** V. 11. – párzó pár az odú melletti orgonabokron
V. 28. – halk fiókahangok az odúból
VI. 8. – tollas, kifejlett fiókák a rőpnyílásban vártak az eleségre
- III. költés:** VI. 8. – párzó pár az orgonabokron
VI. 23. – kotló madár;
VII. 13. – tollas, kifejlett fiókák a rőpnyílásban vártak az eleséget.
(VII. 14-én kirepültek.)
- IV. költés:** VII. 15. – párzó pár az orgonabokron;
VII. 20. – kotló madár
VIII. 13. – 3 tollas fióka (VIII. 17-én kirepültek)

A fiókák kirepülése után a madárodút rendszeresen kitarítottam, hiszen a fészekanyagban elszaporodó paraziták nagyon megkeseríthetik a nevelkedő fiókák életét.

Rozgonyi Sándor

Ajándékozzon MME-tagságot!

www.mme.hu/csatlakozzon/tagsag-mint-ajandek.html

A kuvik kultusza az ókori Athénban

Madártani
Tájékoztató

© Streit Béla

ABAGLYOK KITÜNTETETT HELYET foglalnak el az emberiség kultúrtörténetében. Sötétséghez kötött, titokzatos életmódjuk, nesztelen szárnyalásuk, az éjszaka csendjét megtörő, kísérteties hangjuk, antropomorf kinézetük (gömbölyded fej, előre néző, nagy szemek) kezdettől magukra vonták az emberek figyelmét, egyaránt keltve rossz és jó képzetársításokat.

Egyfelől – ártó szellemek megtestesítőjeként – rossz óment: szerencsétlenséget, betegséget, halált jelentettek, másfelől – különleges tulajdonságokkal ruházva fel őket – védelmet, gyógyulást, hadiszerencsét reméltek tőlük, miközben megítélésük térben és időben is gyakran változott a történelem során.

Az antropomorf szemléletnél maradva és mai szóhasználatnál élve, a legnagyobb karriert minden bizonnyal a kuvik futotta be a baglyok közül. Ő volt ugyanis Pallasz Athénének, az ókori athéni városállam városvédő istennőjének és névadójának szent madara.

A görög mitológiában Athéné Zeusz leánya, akit nem anya szült, hanem teljes fegyverzetben pattant ki atyja fejből. Ő volt a bölcsesség, a tudományok, a mesterségek istennője; harcos istennő, aki a trójai

háborúba is többször beavatkozott a várost ostromló görögök oldalán.

A korabeli ábrázolásokon Athéné általában teljes fegyverzetben, gyakran bagollyal együtt látható. Irodalmi művekben az istennőt a „bagolyszemű” eposzi jelzővel illették. Valószínűleg innen ered a „bölcshagoly” képzetársítás.

Az olimposzi istenek és istennők gyakran jelentek meg különféle alakban és formában, ha nem akarták, hogy a halandók felismerjék őket. A kuvikban nem csak Athéné kedvenc madarát látták, hanem úgy tartották, hogy olykor az istennő maga jelenik meg a bagoly képében.

A harc előtt, vagy harc közben látott kuvik azt jelentette a katonák számára, hogy Pallasz Athéné velük van és győzelemre vezeti őket.

„... mikor a barbár bejött
Fojtva füsttel – tűzzel-vassal
fenyegette városunk

...
Hogy dárdáktól és nyilaktól nem
látszott a fényes ég.

Mégis visszanyomtuk, isten
jóváltával, est felé,

Mert bagoly röpiült keresztül
táborunkon harc előtt.”

(Arisztophanész: *Darazsak* –
részlet Arany János fordításában)

Az athéni polgárok egyformán tisztelték az istennőt és a kuvikot.

Az Akropoliszon ma is láthatók a bagolynak állított szobrok. Nem számított kegyeltsértésnek vagy szentségtörésnek, hogy Pallasz Athéné bagoly képében ábrázolták.

A kuvik gyakori lehetett az ókori Athénban. Erre utal a korabeli közmondás: „baglyot vinni Athénba” – ami a „vizet hordani a Dunába” szólásunkkal azonos jelentésű – azaz, felesleges dolgot művelni.

Arisztophanész vígjátékában Lysistrate így panaszkodik: „S engem, szegényt a virrasztás megöl:

Annyit kuvikol itt a sok bagoly.”
(Arisztophanész: *Darazsak* – részlet Arany János fordításában)

A kuvik átvitt értelemben is a mindennapok része volt. A régi athéni pénzekon évszázadokon át Athéné és a kuvik képe volt látható. A napi szóhasználatban a drachmát csak „bagolynak”, „glaux”-nak nevezték. Egyfajta mérőedény lehetett az úgynevezett „baglyas bögre” („glaux skyphos”), amelyen a bagoly képe mintegy hitelesítő jelként szolgált.

Mára a kuvik egész elterjedési területén megritkult, és Athénben sem tisztelik már szentként.

Tudományos neve – *Athene noctua* – azonban tovább őrzi a dicső múlt emlékét.

Streit Béla

Az első magyar gps-jeladós hattyú a Balatonon

© Szinai Péter felvételei

AZ IDÉN OKTÓBERTŐL a világhálón térképen is követhető az első magyar jeladós bütykös hattyú útvonala a www.satellitetracking.eu oldalon „Hattyú” név alatt. Az adatokat folyamatosan töltjük fel.

A jeladót eredetileg hátzacsák formában kell felhelyezni a madárra, de több okból is jobbnak láttuk, ha nyakgyűrűre rögzítjük. Ennek kivitelezését Kalmár Sándor végezte.

A célunk az volt, hogy költő madárra helyezzük fel, lehetőleg valamelyik Balaton melletti halastavon. Az első próbálkozás éjszakai madárfogás lett volna az Irmapusztai-halastavakon. Szinte mindenre felkészülve mentünk ki, de egy madár nem sok, annyit sem sikerült látni. Még aznap éjjel átmentünk a Siófok melletti Tőreki-tavakhoz. Itt már voltak hattyúk az egyik tónál, de sajnos az ellentétes végében, így semmi esélyünk sem volt. Az idő haladt, így maradt a balatoni nappali befogás lehetősége. Négy napon keresztül több fiókat is megfogtam Balatonbogláron,

de gyűrűtlen öreg (költő) madarat nem sikerült. Majd ezt követően Szinai Péter többszöri fogási kísérletét már siker koronázta, így szeptember 12-én délután egy alsóörsi hattyúcsalád tojóját fogta be, és a rajta lévő 92TA gyűrűt lecserélte a 93TA jeladós nyakgyűrűre.

Még a befogás előtt a jeladó tesztelésekor az első nap minden rendben volt, aztán két napig nem érkezett adat. Az újraindítás óta jól működik, napi 4 jel érkezik (6 óránként). Az akkumulátor töltöttsége folyamatosan maximális, reméljük, hogy sokáig kapjuk a jeleket. A jeladós madár a családjával az első hónapban még csak helyben mozgott, Alsóörs nagyjából 6 km-es körzetében. Köszönöm mindenkinek a munkánkhoz nyújtott segítségét!

A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 Nemzeti Kiválóság Program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Kovács Gyula

Sövény- és bokorodú megoldások

Segítsük az ökörszemek és vörösbegyek költését a kertekben, parkokban!

Madárbarát kert

© Völgyi Sándor

ALAKOSSÁG LEGKEDVELTÉBB MADARAI közé tartozó ökörszem és vörösbegy ősztől kora tavaszig gyakori vendége lakott területeinken az etetőknél és itatóknál, költési időszakban viszont alig vagy egyáltalán nem találkozhatunk velük.

Ennek egyik fő oka, hogy ez a két, talajon vagy talajközben fészkelő madár a gondozott parkokban, kertekben nem talál olyan kellően nagy kiterjedésű, a tövüknél is széles és sűrű bokrosokat, ahol biztonságban építhetné meg fészket. Pedig a szőrmés és szárnyas ragadozók jelentette veszély a fiatalok kirepülését követően jelentősen csökken, mivel a bujkáló életmódot folytató vörösbegy és ökörszem fészket elhagyó fiókái számára a fészkelésre egyébként nem alkalmas bokrok már kellő védelmet nyújthatnak. Ezért ha valahogy meg tudnánk oldani, hogy a fészkek biztonságban legyenek, akkor jó eséllyel a jelenleginél nagyobb számban költethetné-

nek ezek a madarak is a közelünkben – újabb élményekkel gazdagítva életünket. Szerencsére ehhez rendelkezésünkre áll egy olyan mesterségesodú-típus, ami térd- és derékmagasság közé kihelyezve, némi kiegészítéssel, ennek a két fajnak a költését is segítheti.

Megoldások „C” odú talajközeli alkalmazásához

A „C” odú nem a harkályok által készített természetes odúkat utánozza, hanem a szikla- és partfalak, korhadt törzsek esőtől védett üregeit. Ezért ezen az eszközön nem szűk, kerek röpnylás található, hanem előlapjának felső fele teljes egészében nyitott. Lakott területeken eddig ezt az odút – éppen védtelensége miatt – szinte kizárólag az épületek eresze alá, magasra kihelyezve használtuk, elsősorban házi rozsdafarkú megtelepítésére.

Talajközeli alkalmazás esetében a dolog lényege az, hogy az odú félig nyitott előlapját valamilyen módon

Az ökörszem a Madárbarát kert program „cimer-madara” – érdemes minél több kertben elősegíteni megtelepedését

megvédjük a ragadozóktól úgy, hogy közben ne gátoljuk a vörösbegyek és ökörszemek mozgását, illetve megtartsuk a mesterséges fészkelőhely számukra fontos nyitottságát. A feladat csak első pillantásra tűnik lehetetlennel – a megoldás valójában roppant egyszerű, és ráadásul legalább kétféle módszer között is választhatunk.

Az odúkat elvileg tuskék, tövises növényzetbe is kithetjük, ilyenkor nincs szükség az alábbiakban leírtakra, de akinek már volt dolga ilyen cserjével, az tudja, hogy ezekről egy-egy ágat levágni sem egyszerű, nemhogy az ágak sűrűjébe karnyi mélységbe nyúlva hosszasan matatni. Ezért jobb, ha „békésebb” bokrot választunk és az alábbi megoldások valamelyikét alkalmazzuk.

Rögzített kihelyezés

Az első, az odúk ellenőrzését és takarítását kevésbé támogató (ezért kevésbé ajánlott) módszer olyan bokrokban, sövényekben

© Kókay Szabolcs

alkalmazható, ahol az odú a cserje belsejébe helyezhető ki úgy, hogy a sűrű ágak a bejárati oldalt is legalább jó arasznyi mélységben takarják. A „C” odú kirakásához egy metszőollóra, kombinált vagy harpófogóra, némi vékony, de erős lágy drótra, és körülbelül 20–25 szál kisujnyi vastagságú, 25–30 cm hosszú tövises ágra (pl. tűztövis) van szükség.

Első lépésben rögzítsük az odút egy kellően erős függőleges ághoz vagy ágak összekötözött nyalábjához. Ehhez érdemes alul és felül is átfúrni az odú hátoldalán lévő tartólécet és a lyukakon átvezetni a drótot. Ezt követően a tövises ágakat kötözzük az odú két oldala mellett és a bejárata előtt felnyúló ágakra úgy, hogy ezek alulról, felülről, oldalról és szemből is megakadályozzák a ragadozókat az odúba nyúlásban. A „tövisfal” kialakításánál ügyeljünk arra, hogy az ágak között legyenek rés, amin keresztül a madarak közlekedni tudnak.

Önhordó megoldás

Figyelembe véve, hogy a mesterséges odúknál fontos szempont az ellenőrizhetőség és a takaríthatóság is (a már elhagyott régi fészkeket minden költés után, de legkésőbb ősszel érdemes eltávolítani), kicsit munkásabb, de jobb megoldást jelent, ha a „C” odú elejére készítünk egy ragadozóktól védő elötétet. Ehhez az előző fejezetben leírtak mellett kalapácsra, 3 cm hosszú bognárszegekre (6–8 db), dróthálóra (praktikus erre a célra a „csibedrót”) és 2–3 mm vastag, kemény drótra van szükség.

Első lépésben a vastag drótból hajlítsunk egy „U” alakú keretet, ami a „C” odú két oldallapjára felfűdvé a röpnylás elé nyúlik ki (lásd

a fázisfotókat). Második lépésben a dróthálóból vágjuk ki a keret beborításához szükséges részt, amihez egy egyenlő oldalú kereszt alakot kell kapnunk. Ezt követően a hálót kötözzük a kerethez úgy, hogy a keret alsó és felső öblénél jócskán ráérjen az odú tetejére és előlapjára. Fontos, hogy a hálófal elejére vágjunk egy 3 cm körüli nagyságú lyukat, amin keresztül a nagyobb termetű vörösbegy is be tud jutni az odúba. Az elötét odúhoz rögzítéséhez a bognárszegeket csak félig verjük a fába, majd oldalra üssük el. Így a szegek vízszintes szára elforgatható, amivel a drótkeret és a háló szemei egyaránt rögzíthetőek, illetve az egész néhány mozdulattal levehető. Ezt követően már csak a tövises ágakat kell feldrótoznunk az elötétre úgy, hogy a „tuskék” minden oldalról lehetetlenné tegyék a ragadozók közeledését.

Az így kiegészített ökörszem- és vörösbegyodú előnye, hogy nem csak bokrok mélyére, de keskenyebb sövényekbe, falra futtatott kúszónövényzetbe, és akár farakásba is kihelyezhető, beépíthető. A sövény- és bokorodú „technológia” nagyszerűsége abban rejlik, hogy bár

© Orbán Zoltán felvételei

a kihelyezési magasság csak 0,6–1,5 m körül van, a függőlegesen álló vékony, de erős ágak sűrűje a sérüléssel fenyegető ágvilla-rettetéggel a legügyesebb ragadozók kedvét is elveszi a fészkelőhely

megközelítésétől. Ha pedig ezt mégis megpróbálnák, a védelem második vonalát jelentő tövises és drótháló biztosan útjukat állja.

© Völgyi Sándor

© Kókay Szabolcs

Mikor érdemes kihelyezni?

Mivel itt a bokrok, sövények kefesűrű ágrengetegében kell dolgoznunk, a láthatóság érdekében érdemes megvárni a lombhullást és a tél elejére ütemezni a kihelyezést. Így a madaraknak is bőven van ideje felfedezni a potenciális fészkelőhelyeket, ami növeli az odúfoglalás valószínűségét. Fontos, hogy jól jegyezzük meg, hova tettük ki a „C” bokorodúkat, mert rügyfakadást követően a megújuló levél-fal észrevehetetlenné teszi ezeket.

„B” odút is

Ha nincs fa a közelben vagy csak sűríteni szeretnénk kertünk odúkészletét, a bokrokba és sövényekbe nyugodtan kihelyezhetünk „B” odúkat is. Ezeket a „C” odúknál magasabbra, inkább mell- és fejmagasságba tegyük ki, így jó eséllyel számíthatunk szécingék és verebek beköltözésére. Természetesen a „B” odúkat nem kell háló vagy tövises-ág-elötéttel védenünk, elég, ha az odú tetejét a hagyományos kihelyezéskor megszokott módon az odú testéhez drótozzuk.

Mindenkinek sok sikert kívánunk az új odútípus alkalmazásához, és köszönettel fogadjuk, ha a madarak költéséről fotókat, beszámolókat küldenek az MME madárbarát kerti programjának e-mail címére (madarbarat@mme.hu).

Orbán Zoltán

Jubileumi év

Egyesületi élet

© MME archívum felvételei

AZ IDEI TATAI Vadlúd Sokadalom kicsit más volt, mint az eddigiék. Hogy miben volt más? A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület idén a jubileumi 40 éves programsorozat zárásaként megtölthette a hatalmas rendezvénysátrat jelenének és múltjának bemutatásával. Az érdeklődők megtekinthették az „MME 40” dokumentumfilm díszbemutatóját, a szerencsésebbek pedig megkóstolhatták a 300 főre rendelt születésnapi tortát.

Az ünnepi programsorozat 2014. január 6-án kezdődött Budapesten, a Magyar Tudományos Akadémia Nagytermében. A konferencián neves előadók mutatták be az egyesület elmúlt 40 évének természetvédelmi, tudományos és környezeti nevelési eredményeit, a madárvonulások kutatás és a monitoring tevékenységek eddigi mérföldköveit. A több témát is feldolgozó akadémiai ülésen elhangzottakból kivonat készült, amely országjáró körútra indult az MME helyi csoportjainak szervezésében, a helyi érdekességek és a helyi akciók

bemutatásával kiegészítve. Győrtől Nyíregyházáig, Salgótarjántól Szegedig 14 helyi csoport bemutatónap, emlékülés vette sorra az egyéni történeteket, a személynkénti 40 éveket az önkéntesek, tagok, helyi tisztviselők szemszögéből.

A szokásos madaras rendezvényeken túl számos kulturális programmal is készültünk az érdeklődőknek. A fővárosban 2 festménykiállítás, 6 koncert, 6 családi nap, 2 mesedélután segített abban, hogy az MME nevét és tevékenységét egy szélesebb célcsoport is megismerhesse.

Hadd ragadjam meg az alkalmat, hogy kiemeljem kollégáim, önkénteseink, tagjaink, helyi csoportjainknál tevékenykedő tisztviselőink kiemelkedő munkáját a színvonalas jubileumi programsorozat megszervezésében és végrehajtásában. Továbbá szeretnék köszönetet mondani a partnereinknek, a művészeknek, zenészeknek, akik jótékonyági alapon vállalták, hogy együtt ünnepeljük velünk az MME 40 éves évfordulóját.

Bodnár Katalin

A TERMÉKEINKET MEGTALÁLJA
KIZÁRÓLAGOS, SZAKKÉPZETT
VIZSZONTELADÓINKNÁL,
VALAMINT AZ INTERNETEN A
WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM OLDALON

A TELESZKÓP ÉS A FÉNYKÉPEZŐGÉP TALÁLKOZÁSA **A TERMÉSZET *CSODÁINAK* MEGÖRÖKÍTÉSE**

Egy szürke gém tűnik fel a sekély folyóparton táplálék után kutatva. Észrevehetően karcsúbb, mint más gémfélék, feltűnő tollazata halványzürke árnyalatú. Most végre beérett a hosszú várakozása gyümölcse. A SWAROVSKI OPTIK TLS APO digiszkóp adaptere megvalósítja az álmát: lehetővé teszi, hogy a felejthetetlen pillanatokot másokkal is megossza. Az adapter segítségével a tükröreflexes fényképezőgépe vagy más rendszerkamerája egyszerűen és gyorsan csatlakoztatható STX teleszkóphoz. A megfigyelés és a fényképezés közötti funkcióváltás is villámgyorsan kivitelezhető. Élvezze még jobban a pillanatot – a SWAROVSKI OPTIKKAL.

SEE THE UNSEEN
WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

SWAROVSKI
OPTIK